

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
PEDAGOGIKOS IR PSICHOLOGIJOS FAKULTETAS
SOCIALINĖS PEDAGOGIKOS KATEDRA

Socialinės pedagogikos magistratūros studijų programa

Simona Klingienė

**VYRESNIŲJŲ GIMNAZINIŲ KLASIŲ MOKINIŲ SOCIALINIS STATUSAS
IR SOCIALINIO PEDAGOGO PAGALBA, ŽEMO SOCIALINIO STATUSO
MOKINIAMS**

Magistro darbas

*Magistro darbo vadovė –
doc. dr. Liuda Radzevičienė*

2013

Magistro darbo santrauka

Darbe atlikta vyresniųjų gimnazinių klasių mokinių socialinio statuso ir socialinio pedagogo pagalba, žemo socialinio statuso mokiniams analizė. **Tyrimo objektas** - vyresniųjų gimnazinių klasių mokinių socialinis statusas ir socialinio pedagogo pagalba, žemo socialinio statuso mokiniams. **Tyrimo hipotezė** - vyresnio mokyklinio amžiaus moksleiviai, veikiami grupės ir jos vidinių statusų bei jų dinamiškų veiksmų, patiria lyderystės ir atstūmimo situacijų, kurias padėti išspręsti gali socialinis pedagogas. **Tyrimo tikslas** - ištirti vyresniųjų gimnazinių klasių mokinių socialinio statuso svarbą ir socialinio pedagogo pagalbą žemo socialinio statuso mokiniams. **Tyrimo uždaviniai**: 1. Išanalizuoti mokslinę literatūrą apie grupės narių socialinį statusą, lyderio ir žemo socialinio statuso mokinių ypatumus, bei socialinio pedagogo pagalbą pastariesiems mokiniams; 2. Išsiaiškinti mokinių nuomonę, apie lyderius ir atstumtuosius, kokie aspektai įtakoja buvimą tokiuose vaidmenyse; 3. Išsiaiškinti socialinių pedagogų nuomonę, apie lyderius ir atstumtuosius, kokie aspektai įtakoja buvimą tokiuose vaidmenyse; 4. Išsiaiškinti ar socialiniai pedagogai gali padėti žemo socialinio statuso mokiniams.

Atviro ir uždaro tipo anketinės apklausos būdu buvo atliktas tyrimas, kurio tikslas - vyresniųjų gimnazinių klasių mokinių socialinio statuso svarba ir socialinio pedagogo pagalba žemo socialinio statuso mokiniams. Atlikta statistinė duomenų analizė exel ir SPSS programa, atliktas x2 testas, rasti SD, procentai, vidurkiai. Kokybiniam tyrimui buvo atlikta turinio analizė.

Tyrimo dalyvavo 213 Radviliškio ir Šiaulių miesto gimnazinių klasių moksleivių bei 8 socialiniai pedagogai.

Tyrimo metodai. Empirinėje (kiekybinėje dalyje) dalyje siekta išsiaiškinti gimnazistų nuomonę apie kraštutinius socialinius statusus; kaip svarbūs jie yra mokiniams; kaip įmanoma išlaikyti ir kas įtakoja vienokį ar kitokį socialinį statusą; ar kreiptusi mokiniai į socialinį pedagogą iškilus problemoms dėl socialinio statuso. Kokybinio tyrimo dalyje siekta išsiaiškinti su kokiomis problemomis mokiniai kreipiasi dažniausiai; kaip sprendžiamos mokinių problemos susijusios su atstūmimu; kokie mokiniai užima kraštutinius socialinius santykius ir pavojai slypintys šiose pozicijose.

Svarbiausios empirinio tyrimo išvados:

1. Mokinių nuomonė, apie lyderius ir atstumtuosius dažniausiai reikšmingai statistiškai skyrėsi atsižvelgiant į amžiaus grupes, bet ne į lytį. Kaip lyderį respondentai mato komunikabilų mokinių, teigiamo charakterio asmenybę ir visadą apsuptą draugų. Atstumtasis išryškėjo kaip visur būnantis vienas, bendravimo gabumų stokojantis mokinys. Matome, kad respondentų nuomone, svarbiausia mokėjimas bendrauti, tada mokiniai patys noriai buriasi aplink.

2. Socialiniai pedagogai kaip klasės lyderio savybes pabrėžia charakterio savybes: draugiškumas, linksmumas, sugebėjimas bendrauti. Atstumtojo vaidmenyje lieka mokiniai, kurie naudoja žodinę agresiją, destruktiviai bendrauja ar tiesiog nelinkę bendrauti, nedraugiški mokiniai.

Tiek socialiniai pedagogai tiek mokiniai šiuo klausimu sutaria ir išskiria tokius pat aspektus lemiančius buvimą kraštutiniuose socialiniuose statusuose.

Respondentai iškelia gan paviršutiniškas savybes ir nemini mokslo, žinių siekimo svarbos, gabumų plėtojimo, pasitikėjimo ar kitų lyderiui svarbių savybių, peršasi nuomonę, kad jei esi apsuptas draugų – vadinasi esi lyderis, jei jų neturi – atstumtasis.

3. Socialiniai pedagogai, anot mokinių respondentų, padeda mokiniams spręsti iškilusias tarpusavio, bendravimo problemas, tačiau čia pat išryškėja prieštaravimas, kuomet pagalbos ieškantys mokiniai į socialinį pedagogą kreiptųsi jei daugiau nebūtų į ką kreiptis. Socialinių pedagogų pareiga padėti mokiniams, mokiniai tai nors ir žinodami – nesikreipia.
4. Socialiniai pedagogai turi aiškia viziją kaip gerinti žemo socialinio statuso mokinių situaciją. Anot respondentų reikia ugdyti socialines kompetencijas ir ugdyti emocinį intelektą. Socialiniai pedagogai imasi ir konkrečios veiklos organizuodami stovyklas, įtraukdami mokinius į įvairiausių projektinę veiklą, stengiasi prisidėti formuodami mokyklos kultūrą. Su žemo socialinio statuso mokiniais dirba tiesiogiai individualiuose užsiėmimuose, taip pat ir grupiniuose, kalbasi su tėvais ir kitais mokytojais, vienija jėgas su kitais mokyklos specialistais.

Turinys

Magistro darbo santrauka	2
Įvadas	6
1 skyrius. TEORINĖ SOCIALINIO STATUSO, KAIP VIENOS IŠ SĖKMINGO BENDRAVIMO PRIELAIDOS, ANALIZĖ	10
1.1 Teoriniai socialinio statuso formavimosi bruožai.....	10
1.1.1 Lyderystės psichologija	11
1.1.2 Žemo statuso paauglių ypatumai	13
1.2 Grupės vertybių ir grupės normų įtaka mokinių socializacijos procesams	17
1.3 Grupės narių statuso dinamiką stimuliuojantys veiksniai	19
1.4 Grupės narių statuso dinamiką slopinantys veiksniai	23
1.5 Grupės narių siekis pakelti savo statusą socialinių vaidmenų atlikimo aspektai....	25
1.6 Socialinio pedagogo veikla, teikiant pagalbą paaugliams	27
1.7 Socialinio pedagogo veikla, formuojant žemo statuso paauglių socialinius įgūdžius.....	29
2 skyrius. VYRESNIŲJŲ GIMNAZIJOS KLASIŲ MOKINIŲ SOCIALINIO STATUSO IR SOCIALINIO PEDAGOGO PAGALBOS TYRIMAS	
2.1 Tyrimo metodologija ir metodai	32
2.2 Tyrimo imties charakteristika	35
2.3.1 . Lyderystės samprata ir lyderiavimo reikšmė	36
2.3.2 Žemo socialinio statuso paauglių situacija mokykloje.....	42
2.3.3 Lyderystės formavimosi priela.....	44
2.3.4 Pagalbos galimybės mokiniams turintiems žemą socialinį statusą klasėje.....	48
2.3.4 Pedagogų požiūrio į mokinių tarpusavio santykius socialinio statuso klasėje kontekste analizė.....	50
2.3.4.1 Dažniausios mokinių problemos, dėl kurių kreipiamasi į socialinį pedagogą..	50
2.3.4.2 Žemo socialinio statuso mokinių klasėje mažinimo	51
2.3.4.3 Priemonės, kurių imasi konkreči mokykla, spręsti žemo socialinio statuso mokinių problemoms.....	52
2.3.4.4 Priemonės, darbo formos, kurias naudoja socialiniai pedagogai, problemoms spręsti	53
2.3.4.5 Socialinių pedagogų požiūris į klasėje mėgstamus mokinius	53
2.3.4.6 Socialinių pedagogų požiūris į klasėje nemėgstamus mokinius	54

2.3.4.7 Problemos, išskylančios dirbant su bendraamžių nemėgstamais mokiniais	55
2.3.4.8 Socioedukacinės pagalbos, kraštutinį socialinį statusą turintiems mokiniams, teikimo galimybės	56
2.3.4.9 Pavojai slypintys kraštutiniuose socialiniuose statusuose (lyderio ir atstumtojo).....	57
Išvados	59
Literatūra	61
Summary	63
Priedai	65

Įvadas

Mokslinė problema ir tyrimo aktualumas. Paauglio statusas tarpusavio santykių sistemoje yra labai reikšmingas asmenybę formuojantis veiksnys. Turėdamas tam tikrą statusą, atlikdamas tam tikrą vaidmenį, paauglys ima vykdyti visuomenės keliamus reikalavimus. Izoliacijos sukeltos neigiamos emocijos dažnai skatina paauglį nederamai elgtis, o tai sudaro pagrindą formuoti neigiamoms asmenybės savybėms vis dažniau akcentuojama agresija, somatiniai sutrikimai, delinkventinis elgesys, depresija, nerimas. V.Satr (2001) nuomone, visų tarpusavio nesusipratimų, nesugebėjimo mokytis ir ilgalaikių asmenybės problemų pirmoji priežastis. Sėkmingas bendravimas su bendraamžiais, teigiamas jų vertinimas ir priėmimas daro įtaką vaikų psichosocialinei sveikatai bei mažina psichikos ligų riziką.

Remiantis Adler samprata, „žmogui svarbu žinoti savo vietą socialinių santykių sistemoje. Statusas yra tiesiogiai susijęs su bendravimo poreikio patenkinimu“ (Adler, cit. pg. Perminas, Goštautas, Endriulaitienė, 2004). Literatūroje gausu publikacijų, kurios analizuoja socialinės hierarchijos reiškinius ir bando spręsti statuso problemas skirtingo amžiaus, lyties, etninės ar rasinės sudėties žmonių grupėse. Lietuvoje šiuo metu dominuoja psichologinių problemų, bendravimo nesklandumų ir statuso dinamikos kaitos mokyklinio amžiaus grupėse analizė (Barkauskaitė, 2001; Butkienė, Kepalaitė, 1996; Gailienė, 2001; Mackonienė, 2002; Suslavičius, 2006; Vyšniauskytė-Rimkienė, Kardelis, 2005). Statuso dinamika paauglių grupėse Lietuvoje domisi M. Barkauskaitė (2000), V. Mackonienė (2002) ir kt. Autoriai atskleidė mokinių statuso svarbą jų teigiamų asmenybės savybių formavimuisi, mokymosi motyvacijai ir mokyklos lankomumui. Suaugusiųjų ar vyresnio mokyklinio amžiaus mokinių statuso dinamikos veiksnių tyrimai iki šiol daugiausiai buvo atliekami tik užsienio autorių: S. Eronen & J.E. Nurmi (2001); J.M. Kondratjev (2006); L.Z. Tiedens, Ph.C. Ellsworth & B. Mesquita (2000). D. Augienė (2002) teigia, kad poreikis priklausyti yra labai svarbus vaiko asmenybės plėtros veiksnys. Tačiau vien žinojimo, kad esi vienos ar kitos grupės, kolektyvo narys, nepakanka. Kuo labiau mokinius į tarpusavio sąveikas įtraukia socialinės grupės, tuo geriau formuojasi mokinių socialinis interesas, siejamas su aktyvumu, kūrybiškumu, atsakingumu, pareigingumu. Dalykiniai ir asmeniniai santykiai su klasės draugais padeda mokiniui kaupti žinias apie kitus klasės mokinius. Perėjimas iš vaikystės į suaugusiojo amžių, dažnai išgyvenamas sunkiai ir audringai. Tai laikotarpis, kai bendraamžiai turi labai daug įtakos paauglio socialiniam gyvenimui. Turimomis žiniomis, mokinys vertina save ir savo bendraklasius, ryškėja asmeninės simpatijos ir antipatijos. Mokinio santykius su klasės draugais lemia abipusiai moraliniai vertinimai, t. y. tie etalonai, pagal kuriuos klasės draugai yra lyginami. Bendraklasis mėgstamas todėl, kad atitinka tam tikrus jį vertinančio moralinius,

socialinius ir estetinius standartus. Dėl šių priežasčių mokiniai labai skirtingai vertina savo bendraklasius, todėl klasėje susidaro sąlygos formuoti nelygiareikšmiams santykiams. Šie santykiai vaikui gali būti palankūs arba nepalankūs. Dauguma psichologų sutaria, kad bendraamžių grupės priėmimo rodiklis labai tiksliai leidžia numatyti psichologinę paauglio adaptaciją ir dezadaptaciją. Žemo statuso mokinių adaptavimas į klasės bendruomenę, tai siekis nors minimaliai patenkinti mokinio bendravimo poreikį, ugdyti teigiamas emocijas, keisti jo paties ir klasės požiūrį į save. Tai sudėtingas uždavinys, reikalaujantis ilgo, kruopštaus, individualaus bei komandinio darbo. Mokinio adaptavimosi procese, parengtame pagal socialinio pedagogo planą, turėtų dalyvauti klasės vadovas, dalykų mokytojai, klasės mokiniai, tėvai, neformalių grupių, kurioms priklauso mokinys, nariai, mokyklos psichologas. Tam, kad sumažėtų socialinių problemų ir pačių mokinių veiklos bei gyvenimo sunkumų, tampa svarbu žinoti bei adekvačiai suvokti savo statusą klasėje. Svarbi ne tiek statuso sąvokos sampratos kaita, kiek konkreti veikla su kraštutinį statusą klasėje užimančiais moksleiviais. Tik pakeitus jo pačio požiūrį į save ir klasės mokinių požiūrį į jį galima tikėtis adaptavimosi rezultatų. Optimizavus žemo statuso paauglio padėtį klasėje atsiranda tikimybė lengviau ugdyti teigiamas asmenybės savybes, formuoti mokymosi motyvaciją, pagerinti mokyklos lankomumą, atitraukti nuo gatvės ir nusikaltimų.

Tyrimo objektas. Vyresniųjų gimnazinių klasių mokinių socialinis statusas ir socialinio pedagogo pagalba, žemo socialinio statuso mokiniams.

Tyrimo hipotezė. Vyresnio mokyklinio amžiaus moksleiviai, veikiami grupės ir jos vidinių statusų bei jų dinamiškų veiksmų, patiria lyderystės ir atstūmimo situacijų, kurias padėti išspręsti gali socialinis pedagogas.

Tyrimo tikslas. Ištirti vyresniųjų gimnazinių klasių mokinių socialinio statuso svarbą ir socialinio pedagogo pagalbą žemo socialinio statuso mokiniams.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti mokslinę literatūrą apie grupės narių socialinį statusą, lyderio ir žemo socialinio statuso mokinių ypatumus, bei socialinio pedagogo pagalbą pastariesiems mokiniams.
1. Išsiaiškinti mokinių nuomonę, apie lyderius ir atstumtuosius, kokie aspektai įtakoja buvimą tokiuose vaidmenyse.
2. Išsiaiškinti socialinių pedagogų nuomonę, apie lyderius ir atstumtuosius, kokie aspektai įtakoja buvimą tokiuose vaidmenyse.
3. Išsiaiškinti ar socialiniai pedagogai gali padėti žemo socialinio statuso mokiniams.

Tyrimo dalyviai. Tyrime dalyvavo 213 respondentų: 16-19 metų mokiniai ir 8 socialiniai pedagogai iš Radviliškio ir Šiaulių gimnazijų.

Tyrimo metodologija ir metodai

Teoriniai – mokslo literatūros analizė. Mokslo darbų analizės tikslas - atskleisti esminius grupės narių statuso dinamiką, lyderio ir žemo socialinio statuso mokinių ypatumus ir socialinio pedagogo svarbą padedant žemo statuso mokiniams.

Empirinio tyrimo metodai:

1. Kiekybinis tyrimas - anketinė apklausa. Buvo parengta uždaro tipo 15 klausimų anketa, išsiaiškinti mokinių nuomonę apie lyderius ir atstumtuosius bei socialinio pedagogo svarbą padedant žemo socialinio statuso mokiniams.

2. Kokybinis tyrimas – atviro tipo 9 klausimų anketa, skirta socialiniams pedagogams. Klausimai pateikti siekiant išsiaiškinti su kokiomis problemomis mokiniai kreipiasi dažniausiai; kaip sprendžiamos mokinių problemos susijusios su atstūmimu; kokie mokiniai užima kraštutinius socialinius santykius ir pavojai slypintys šiose pozicijose.

3. Kiekybinio tyrimo duomenys apdoroti exel ir SPSS programa. Naudoti metodai, leidę susisteminti ir apibendrinti tyrimo metu gautus duomenis pagal aprašomosios statistikos rodiklius (standartinis nuokrypis, vidurkis, procentai, chi-kvadratas ir patikimumo koeficientas, koreliacija).

4. Kokybinių duomenų analizei naudota kokybinė turinio (content) analizė. Duomenys pateikiami lentelėse su aprašymais.

5. Kokybinių duomenų validumui atliktas išorinis ekspertinis vertinimas.

Magistro darbo struktūra. Šį magistro darbą sudaro: santrauka lietuvių kalba, įvadas, 2 skyriai, išvados, naudotos literatūros sąrašas (), santrauka anglų kalba, priedai. Tyrimo duomenis iliustruoja 25 lentelės ir 8 paveikslėliai. Prieduose pateikiama kiekybinio ir kokybinio tyrimo anketų pavyzdžiai. Darbo apimtis .

Pagrindinės sąvokos

Statusas – tai vieta ar pozicija socialinių tarpusavio santykių sistemoje; socialinėje stratifikacijoje išreiškia socialinį rangavimą prestižo metu (Luobikienė, 2000).

Socialinis statusas – integracinis rodiklis, nusakantis socialinės grupės ir jos atstovų padėtį visuomenėje, socialinių santykių sistemoje; socialinis pagrindas, teisės ir pareigos, prestižas (Leonavičius, 1993).

Socializacija - socialinės patirties perėmimas ir aktyvus atgaminimas individo veiklos ir bendravimo procese, individo tapimas visuomeniniu žmogumi, socialine būtybe (TŽŽ, 2001)

Socialiniai įgūdžiai – asmens savybių kompleksas, leidžiantis lengvai bendrauti su kitais žmonėmis, socialinio (verbalinio ir neverbalinio) bendravimo patirtis. Socialiniai įgūdžiai įgijami socializacijos proceso metu. (Gailienė ir kt., 1996)

Lyderis - Viv. Shackletonas, P. Wale'as (2005) lyderystę įvardija kaip procesą, kurio metu individualus žmogus daro įtaką grupės nariams, kad būtų įgyvendinti grupės tikslai. Taigi pastebime, kad minėti autoriai pateiktoje lyderystės sampratoje akcentuoja įtaka grupės narių elgsenai, siekiant įgyvendinti grupės tikslus.

Atstumtasis - asmuo, kuris buvo atmestas arba neįtrauktas į tam tikrą socialinę grupę. (www.socmin.lt)

1 skyrius. TEORINĖ SOCIALINIO STATUSO, KAIP VIENOS IŠ SĖKMINGO BENDRAVIMO PRIELAIIDOS, ANALIZĖ

1.1 Teoriniai socialinio statuso formavimosi bruožai

Statusas įvairiuose šaltiniuose įvardinamas dviem būdais. Visų pirma, tai - asmens socialinė padėtis, apibrėžta jo teisėmis, pareigomis ir privilegijomis (Krysko, 2004; Shibutani, 1999). Analizuojant statusą pagal šią apibrėžtį, akcentuojamas jo stabilumas ir pastovumas, apspręstas visuomenėje ar grupėje nusistovėjusių normų, sankcijų ir lūkesčių. Asmens padėtis visuomenėje sąlygota jo teisių ir pareigų santykiu, realiu asmens teisiniu aprūpinimu iš visuomenės pusės ir asmens savo pareigų vykdymu iš jo pusės. Asmens statusas yra „užduotas“ susiklosčiusių visuomeninių santykių, apsprendžiančių asmens vietą socialinėje struktūroje. Tai padėties visuomenėje bendra samprata.

Antrasis statuso apibrėžimo būdas įvardina statusą kaip socialinį procesą. Žmogus gali įgyti tam tikrą statusą tik būdamas tarp kitų žmonių, kurie pripažįsta jo vietą ir elgiasi pagal ją. Ši samprata (Shibutani, 1999; Suslavičius, 2006; Ananjev, 1987) labiau atskleidžia statusui būdingą pastovumo ir pokyčių sąlytį. Antroji statuso samprata gali būti papildyta asmens savo padėties supratimu, kuris apima subjektyvią asmens padėties pusę visuomeninėje struktūroje. Įvairios asmens pozicijos, apjungiančios objektyvius ir subjektyvius bruožus, sudaro žmogaus statusą ir gali priklausomai nuo veiklos jį pakeisti arba sutvirtinti (Ananjev, 1987.). Analizuojant statuso dinamiką įtakojančius veiksnius priimtinesnis yra antrasis statuso apibrėžties būdas. J. Moreno (2000), aprašydamas statuso sąvoką, naudoja socialinio atomo sąvoką. Socialinis atomas yra dalinamas į dvi dalis: trokštami santykiai suformuoja išorinį branduolį apie vidinį santykių branduolį, kurie anksčiau taip pat buvo tik trokštami, bet tapo realiais (Moreno, 2004). Asmenybės statusas gali būti jos suvoktas visiškai arba dalinai, neadekvačiai arba adekvačiai pasyviai arba aktyviai (žmogus arba prisitaiko, arba, priešindamasis ir kovodamas su susidariusia padėtimi, gina savo teises). Grupės nario padėtis santykių sistemoje priklauso nuo kitų jos narių požiūrio (Psichologijos žodynas, 1993).

Statusas turi tiesioginę įtaką savęs vertinimui, todėl grupės nariai siekia aukštesnio statuso arba bent jau išlaikyti turimą. Teigiama, jog aukštesnį statusą turintys asmenys stengiasi jį išlaikyti ir yra jautrūs žemesnį statusą turinčių asmenų pastangoms jį išlaikyti (Suslavičius, 2006). Daugelis autorių (Andrejeva, 1976; Lekavičienė, 2004; Suslavičius, 1995), aprašydami grupės hierarchinę struktūrą, jos narius skirsto į lyderius (arba žvaigždes), atstumtuosius (arba išskirtuosius) ir izoliuotuosius bei nurodo galimybę išskirti tarpinę padėtį užimančius vidutinio statuso asmenis. Aukščiausio statuso žmogus grupėje yra lyderis. Kitame poliuje yra grupės atstumtieji ir izoliuotieji.

Atstumtasis – nepopuliarus asmuo, bet grupėje gali būti jį remiančių žmonių (Suslavičius, 1995, p. 132). Izoliuotieji grupėje nesulaukia jokio palaikymo, o tarpinę padėtį užima vidutinio statuso asmenys. Kitų autorių (Vyšniauskytė-Rimkienė, Kardelis, 2005; Eronen & Nurmi, 2001) darbuose taikoma J. D. Coie, K. A. Dodge (1983) sociometrinio matavimo procedūra, pagal kurią statusų hierarchiją sudaro populiarūs, vidutiniškai populiarūs, kontraversiška vertinami, atstumtieji ir izoliuotieji grupės nariai.

Lyderis – tai asmuo, kuris surenka didžiausią teigiamų pasirinkimų skaičių pagal įvairius sociometrinius kriterijus. Jis imasi dominuojančio vaidmens grupėje. Lyderio sąveika su kitais grupės nariais pagrįsta socialiniais mainais. Jis inicijuoja naujus santykius, palaikydamas jau esančius santykius tarp grupės narių (Hoffman ir kt., 1988, cit. Suslavičius, 2006). Kuo aukštesnis grupės nario statusas, tuo kiti grupės nariai labiau toleruoja jo elgesio įvairovę (Lekavičienė, 2004). Grupės nariai nuosaikiau žiūri į lyderio grupės normų pažeidimus, jam reikia mažiau nuveikti, kad elgesys būtų pastiprintas kitų narių. Iš naujausių tyrimų aiškėja, jog mažai, tačiau protingai ir dalykiškai kalbėjusių žmonių tinkamumas būti lyderiu buvo įvertintas blogiausiai, tuo tarpu daug kalbantys asmenys yra suvokiami kaip lyderiai (Furst, 1998).

Populiarūs grupės nariai išsiskiria aukščiausiu prosocialaus elgesio lygiu: jie atvirai ir noriai bendrauja, todėl jų mažiausiai vengia kiti grupės nariai. Jie pasižymi žemu verbalinio agresyvumo ir socialinio nerimo lygiu. Populiariųjų naudojamas socialinės sąveikos stilius leidžia suartėti su kitais, todėl jie nesijaučia vieniši ir yra patenkinti atmosfera grupėje.

Šių grupės narių socialinės sąveikos stilius lemia izoliuotųjų statusą grupėje. Savignyos strategija sudaro puikias sąlygas kitiems grupės nariams prarasti motyvaciją bendrauti su šiais asmenimis. Vieništumo jausmas ir nepasitenkinimas grupės atmosfera taip pat didina grupės nario žemo statuso tikimybę. Tai atitinka Bell (1985) tyrimo rezultatus, pagal kuriuos vieniši žmonės yra kitų grupės narių vertinami neigiamai (cit. Eronen & Nurmi, 2001). Statuso diferenciacija yra neišvengiama kiekvienoje grupėje. Ji susiformuoja per tam tikrą laiką, tarpusavyje sąveikaujant skirtingiems grupės nariams. Norint išsiaiškinti skirtingos asmens padėties grupėje priežastis ir įtakoti asmens statuso dinamikos procesą, būtina išanalizuoti statusą įtakančius veiksnius. Mokinių, kaip grupės narių, statuso dinamikos tikimybės pagrindas yra jos augimo, stimuliacijos faktai bei slopinimo veiksniai.

1.1.1 Lyderystės psichologija

Lyderystę, kaip ir daugelį kitų socialinių reiškinių, sunku apibrėžti. Anot J. Albrechto (1995), lyderiavimo negalima įsprausti į kokius nors formalius rėmus, nes tai – menas, meistriškumas, talentas. Pastaruoju metu mokslinėje literatūroje pateikiama daugybė įvairiausių

lyderystės apibrėžimų bei sampratų. Per pastaruosius 60 metų buvo sukurtos net 65 skirtingos klasifikavimo sistemos lyderystės sampratai apibrėžti (P. G. Northouse, 2009). Skirtingi autoriai pateikia skirtingas lyderystės sampratas – R. M. Stongdillis (1974), apžvelgęs lyderiavimo teorijas ir tyrimus teigė, kad yra beveik tiek pat skirtingų lyderiavimo termino apibrėžimų, kiek ir žmonių, bandžusių jį apibūdinti.

P. G. Northouse'as (2009) remdamasis B. M. Basso pasiūlyta lyderystės sampratos klasifikavimo schema, taip pat aptaria dvi lyderystės sampratos apibrėžimų grupes. Pirmoje grupėje lyderystė įvardijama kaip dėmesio sutelkimas į grupių procesus, o lyderis – kaip grupės pokyčių bei veiklos centras. Antroje grupėje lyderystės samprata formuluojama iš asmenybės perspektyvos. Lyderystė čia neatsiejama nuo charakterio. Lyderystė suprantama kaip žmogaus ypatingų bruožų arba savybių derinys, skatinantis kitus paklusti – įvykdyti užduotį (P. G. Northouse, 2009).

Taigi lyderystė suvokiama kaip reiškinys, kurio esmė – koku nors būdu (elgesiu, priimamais sprendimais, propaguojamomis vertybėmis, turimomis savybėmis ir kt.) daromas tobulėti skatinantis poveikis ar įtaka kitam žmogui ar jų grupei. Tačiau lyderio nevertėtų laikyti vieninteliu aktyviu veikėju: lyderis daro poveikį siekėjams, o šie veikia lyderį, tad lyderystė nėra tiesinis ar vienakryptis įvykis, o sąveika.

Manoma, kad statusą gali projektuoti tie žmonės, kuriems būdingi tam tikri poreikiai. Psichologas H. Murray sudarė orientacinį 20 poreikių sąrašą. Prestižo poreikių grupėje aprašytas pasiekimo poreikis. Tai poreikis atlikti ką nors sunkaus, organizuoti, daryti greitai ir savarankiškai, tobulėti. Realizuoti save, pralenkti kitus. Reakcijos į kitų žmonių reakciją poreikių grupėje – dominavimo poreikis. Tai noras kontroliuoti aplinką, įtaiga, nurodymu įtakoti kitus, juos valdyti. Ryšių su kitais poreikių grupėje – artumo (vienijimosi) poreikis, dar kitaip vadinamas afiliacijos poreikiu. Jo esmė – artimai sietis su įvairiais kitais. Minėti trys poreikiai – psichogeniniai, išvesti iš pirminių visceralinių, kurie susieti su tam tikru organu ir fiziniu pasitenkinimu. Asmenybės pagrindą, anot Murray, sudaro antriniai (psichogeniniai) poreikiai. Psichologas D. McClelland atkreipė dėmesį į tai, kad valdžios siekia išreikštą laimėjimų arba pasiekimo poreikį turintys žmonės. Šio poreikio tenkinimas stebimas dar vaiko amžiuje – tai gerai besimokantis, kažkuo besidomintis, linkęs kitiems vadovauti vaikas. Vėliau sėkmės poreikis realizuojamas dažnai renkantis prestižinę aukštąją mokyklą ir (ar) prestižinę profesiją. Anksti atsiskleidžia ir antrasis reikšmingas poreikis – valdžios, galios (dominavimo). Tai noras kontroliuoti kitus, daryti jiems įtaką. Tokie vaikai, paaugliai, jaunuoliai ir jauni suaugę mėgsta teikti pasiūlymus, reikšti savo nuomonę, įtikinėti kitus. Patys savaiame galios poreikiai gali privesti prie nekonstruktyvaus autoritarizmo, tačiau kartu su sėkmės poreikiu daro žmogų atkakliu, veržliu, siekiančiu ir beveik visada tikslą pasiekiančiu asmeniu. Galios poreikis būtina statuso karjeros sąlyga. Tačiau be trečiojo

– afiliacijos (vienijimosi) dominuojančio poreikio vargiai ar galime tikėtis sėkmės siekdami kilimo pareigose. Dėka afiliacijos poreikio stengiamasi užmegzti ryšius, juos palaikyti su labai įvairiais žmonėmis. Pasak D. McClelland, stiprus laimėjimų poreikis būdingas maždaug 10 proc. žmonių. Orientacija į laimėjimus pasireiškia anksti ir lydi visą gyvenimą ir ji yra išmokstama (tikėtina tėvų įtakoje). Pagrindinės žmonių, siekiančių laimėjimų, charakteristikos:

1. Šie žmonės yra linkę patys išsikelti sau tikslus ir nenori plaukti pasroviui bei pasyviai stebėti, kaip gyvenimas eina pro šalį. Priešingai, jie beveik visada stengiasi ką nors pasiekti. Šio tipo žmonės gana atidžiai renkasi tikslus ir nelinekė automatiškai imtis įgyvendinti kitų žmonių iškeltų tikslų. Atsakomybę už tikslų įgyvendinimą jie prisiima sau.
2. Rinkdamiesi tikslus, tokie žmonės vengia kraštutinumų. Priimtinausi jiems atrodo vidutinio sunkumo tikslai, nes įveikti pernelyg lengvi tikslai nesuteikia pasitenkinimo, o itin sudėtingų tikslų įgyvendinimas priklauso ne tik nuo sugebėjimų, bet ir nuo atsitiktinės sėkmės.
3. Orientuoti į laimėjimus žmonės atiduoda pirmenybę tokiai veiklai, kurios metu galima operatyviai sulaukti grįžtamojo ryšio. Šio tipo žmonėms svarbu nuolat žinoti, kaip jiems sekasi. Jie negali išlaukti ilgesnį laiką ir nori tiksliai žinoti, kaip arti užsibrėžto tikslo yra priartėję (Želvyš, 2001).

1.1.2 Žemo statuso paauglių ypatumai

Paauglio statusą klasėje ar bendraamžių grupėje nustato ne jis pats, o kiti paaugliai ar bendraamžiai, kurių grupėje jis yra. Būtent dėl to ne visi yra patenkinti tuo statusu, kurį jiems tarsi prilipina bendraamžiai. Kiekvienoje klasėje ar bendraamžių grupėje yra žemo statuso paauglių, kurie išsiskiria iš visų tos grupės ar klasės vaikų. Žemas statusas dažniausiai yra „prilipdomas“ atstumtiems, izoliuotiems, klasės draugų ar bendraamžių nemėgstamiems vaikams. Kaip teigia V. Legauskas (2012), svarbiausias poreikis yra bendrauti ir būti pripažintu, o žemo statuso paaugliai dažniausiai šio poreikio nepatenkina arba neturi galimybių jo patenkinti. Bendraamžių grupė ar klasės visuomenė tarsi išstumia juos iš savęs kaip nereikalingą dalelę, kuri yra tiek psichologiškai, tiek socialiai izoliuota, o tokia izoliacija labai dažnai sukelia neigiamų emocinių išgyvenimų, kurie tarsi priima tą vaidmenį, kuris jiems yra skirtas. O visa tai paauglį skatina netinkamai elgtis, kai sudaro pagrindą neigiamų asmenybės savybių formavimuisi.

" Bendraamžių atstumti, izoliuoti, klasės draugų ir mokytojų nemėgstami paaugliai negatyvius vertinimus pradeda ignoruoti, elgiasi šiurkščiai, provokuojančiai, nevengia grasinimų, fizinės jėgos ir net smurto. Toks elgesys tik dar labiau juos izoliuoja, sudarydamas sąlygas tolesnei negatyviai raiškai. Šiurkštus, provokuojantis elgesys tampa atstumtojo paauglio elgesio norma, antra vertus –

tai tarsi savotiška gynyba, jo vertės įrodymas. Tik nuolat provokuodamas konfliktus, paauglys dar gali pakęsti bendraamžius ar klasės draugus”. (Barkauskaitė, 2001)

Žemo statuso paaugliai ne visuomet būna tokie, kaip juos aprašo M. Barkauskaitė (2001), jie kartais turi ir visiškai priešingų savybių, t.y. jie kartais būna tyleni, kurie sėdi užsisklendę kompiuteryje ir vengia bendrauti, tarsi bijodami bendraamžių reakcijos.

Žemo statuso paaugliai labai dažnai būna žemai vertinami ne tik bendraamžių, bet ir mokytojų. Todėl yra normalu, kad šio statuso paaugliai nelabai mėgsta aukštesnio statuso mokinių (pvz.: lyderių), o tai labai dažnai išprovokuoja tarp jų konfliktines situacijas, kylančias iš nesutarimų vieniems tarp kitų. Tačiau vis dėl to ir žemo statuso paaugliai nori bendrauti, nori būti priimtais ir pripažintais toje bendraamžių grupėje, kurioje jie būna, o tai išprovokuoja tokią situaciją, kad atstumti ir izoliuoti paaugliai pradeda ieškoti draugų už mokyklos ribų. O viso to pasekmės gali būti neigiamos, pavyzdžiui jie pradeda bėgti iš pamokų, nelankyti mokyklos ir pan., taip tikėdamiesi atkreipti į save bendraamžių dėmesį. Anot M. Barkauskaitės (2001), šie paaugliai labai dažnai bendravimo poreikį siekia patenkinti neformaliose grupėse, kuriose taip pat yra atstumtų ir izoliuotų vaikų ar paauglių. Susidariusios žemo statuso paauglių neformalios grupės savo neigiamas emocijas, jau turimą antivisuomenišką patirtį išlieja įvairia negatyvia veikla, kuri būna sunkiai prognozuojama.

Apie žmones siekiančius valdžios (statuso karjeros) rašė kitas žymus psichologas – A.Adler (1870 – 1937). Ankstyvuosiuose darbuose jis teigė, kad žmonių elgesio varomoji jėga yra valdžios troškimas. Stipriai išreikštas valdžios troškimas – menkavertiškumo jausmo, patirto vaikystės amžiuje kompensacija. Adleris išskyrė tris menkavertiškumo priežastis:

1. Organo menkavertiškumas. Vaikams su fiziniu defektu arba ilgai sirgus vaikiškomis ligomis gali išsivystyti psichologinis nepilnavertiškumas.
2. Per didelė priežiūra. Lėpinamas vaikas užauga nesavarankiškas, bijantis nesėkmės. Jis neturi patirties kaip pats savo jėgomis gali įveikti sunkumus iškylančius jo gyvenime.
3. Atstūmimas. Nemylimas, nereikalingas vaikas ir užaugęs mano, kad tik jėga užtikrins jo vietą po saule.

Atsakas į menkavertiškumą – pranašumo siekimas : įvairiose ar vienoje gyvenimo srityje. Pranašumo galima siekti normaliu gabumus atitinkančiu būdu, galima ir hiperkompensuotai – bet kokia kaina siekiant valdžios, kiti tampa tik priemone, jais naudojamosi, manipuluojama. Neturintys socialinio jausmo (jausmo, jog priklausai kitiems žmonėms) tiek vaikai, tiek suaugę siekia pranašumo tik tampa, kad pasijaustų vertingi. Turintys socialinį jausmą valdžia naudojasi, kad tarnautų kitiems, jais rūpintųsi. Jie atsisako savo egoistinių tikslų vardan visuomenės, asmeninius poreikius nukreipia socialinei naudai. Priklausomybės žmonijai apskritai jausmas

atitinka patį aukščiausią socialinį interesą – ryšio su kitais, kai jais domimasi ne dėl savų tikslų. Nors socialinis jausmas yra įgimtas kiekvienam žmogui, bet būtina tokia šeima vaiko amžiuje, kuri suteikia vaikui palaikymą ir jo priimtinumą. Tokiomis sąlygomis vaikas pasirenka pranašumo suderinamo su kitų pranašumo siekiu savuosius siekius, tai yra siekius susijusius su gyvenimu visuomenėje. Taigi gyvenimo stilius – būdas, kuriuo kompensuojamas menkavertiškumo kompleksas. Jo pagrindas – žmogaus siekis įveikti menkavertiškumo kompleksą ir pasiekti pranašumo jausmą.

Patys paaugliai savo žemą statusą bendraamžių grupėje labai dažnai aiškina "gerų draugų" nebuvimu arba nenoru bendrauti su bendraamžiais. Tačiau yra išskiriamos tam tikros paauglių izoliacijos ir atstūmimo priežastys:

- *1 asmenybės savybės - piktumas, nesąžiningumas, melavimas, grubumas, egoizmas;
- *2 pažangumas – dažnai žemas, nes į jų tarpą kartais patenka antramečiai;
- *3 neteisingas mokytojų požiūris ;
- *4 išprusimas – žemas intelektas, riboti gabumai, šeima, aplinka;
- *5 išvaizda – fizinis išskirtinumas, netvarkingumas;
- *6 bendravimo patirties neturėjimas – nemokėjimas bendrauti, perteikti turimas vertybes bei perimti kitų.

Žemo statuso paaugliai savo bendravimo poreikius menkai patenkina kitose mokyklose ar bendraamžių grupėse, būreliuose, klubuose, kadangi mažai ten lankosi. Todėl žemo statuso paaugliai, negalėdami patenkinti šio poreikio, pripažinimo ieško kitur, stengdamiesi išvengti mokytojų ar bendraamžių įtakos. O nutrūkus emociniams ryšiams, tokie paaugliai nutolsta nuo mokyklinių problemų, klasės ar bendraamžių gyvenimo, galbūt todėl jie labai dažnai jaučiasi psichologiškai lengviau pažeidžiami. Svarbu yra tai, kad atsiradusią pripažinimo ir bendravimo tuštumą labai lengvai užpildyti gali kiekvienas, kuris parodys bent menkiausią dėmesį tam atstumtam ir izoliuotam vaikui.

Vidutinio statuso asmenys yra pati gausiausia statuso grupė. Paaugliai ir jaunuoliai – vidutinio sociometrinio statuso grupės nariai – išsiskiria sąlyginai aukštu prosocialiniu elgesiu. Taip kaip populiarūs grupės nariai, vidutinio populiarumo grupės nariai pasižymi žemu verbalinio agresyvumo ir socialinio nerimastingumo lygiu. Šie grupės nariai yra mažiau socialia jautrūs, atviri ir labiau šalinasi kitų grupės narių nei populiarieji (Eronen & Nurmi, 2001). Kontraversiškai vertinami grupės nariai yra tarpinė grandis tarp populiariųjų ir neigiamai vertinamų grupės narių. Tokie nariai yra mažai verbaliai agresyvūs, mažai nerimastingi ir nevengia kontakto su kitais grupės nariais, tačiau ne tiek socialiai jautrūs ar atviri kaip populiarieji. Kontraversiškai vertinami vyresniųjų klasių mokiniai yra teigiamai vertinami kitų grupės narių mokslo metų

pradžioje, tačiau vėliau įgyja naują – žemesnį statusą. Statuso pokytį sąlygoja išskirtinis, krentantis į akį elgesys, kuris ne visiems grupės nariams yra priimtinas. Kontraversiško statuso atstovai nesijaučia vieniši, tačiau jų pasitenkinimas grupės atmosfera vis mažėja. Mokiniai supranta, kad yra atstumiami, bet vietoj priekaištų sau jie išsako neigiamą požiūrį, vertindami grupės atmosferą (Eronen & Nurmi, 2001).

Atstumtieji individai yra gaunantys didžiausią negatyvių pasirinkimų skaičių grupės nariai, tačiau grupėje gali būti juos remiančių žmonių. Galima net kalbėti apie atstumtųjų pogrupį. Atstumtasis savo referentine grupe pasirenka nedalyvavimo grupę. Atstumtasis asmuo nesilaiko bendrų grupės normų, tikslų elgesio standartų. Jis dažnai atmeta grupės nuomonę, daromą jam įtaką vien dėl to, kad tos įtakos, nuomonės šaltinis yra emociškai jam nepriimtini asmenys (Suslavičius, 2006).

Atstumtieji grupės nariai pasižymi prosocialaus elgesio trūkumu. Atitinkamai jiems priskiriamas mažesnis socialinis jautrumas ir didesnis grupės narių vengimas nei populiarus, vidutiniškai populiarus ar kontraversiškai vertinamo statuso mokiniams. Paaugliai ir jaunuoliai, kurie priklauso atstumtųjų pogrupiui, išsiskiria aukštesniu verbalinės agresijos lygiu. Galiausiai jie yra uždaresni ir nerimastingesni nei kiti grupės nariai.

Atstumtieji supranta savo bendravimo su kitais grupės nariais problemas. Jie užmezga mažai prasmingų pokalbių su kolegomis, tačiau pažįstamų tarp grupės narių skaičius nesiskiria nuo kitų narių turimo skaičiaus. Atstumtieji jaučia, jog bendramoksliai pažįsta juos, tačiau nėra patenkinti savo santykiais su kitais grupės nariais. Atstumtųjų socialinis sąveikos stilius taip pat sąlygoja užimamą statusą. Didelis socialinio vengimo lygis garantuoja atstumtojo statusą. Tai parodo, jog atstumtieji siekia kitų dėmesio, bet jiems neužtenka turimų bendravimo įgūdžių. Akivaizdu, jog šiems paaugliams ir jaunuoliams trūksta socialinio jautrumo, nes jie nedaro išvadų iš savo elgesio pasekmių. Tipiškas atstumtiesiems socialinis vengimas gali būti ne vengimo priežastis, o pasekmė. Netinkamo elgesio pateisinimas sąlygoja socialinį atstūmimą (Eronen & Nurmi, 2001).

Izoliuotasis – asmuo, negavęs nė vieno pozityvaus pasirinkimo, nė vieno negatyvaus ir kartu likęs abejingas kitiems grupės nariams. Kartais izoliuotuoju laikomas asmuo, kuris pats daro teigiamus ir neigiamus pasirinkimus ir kartu yra abejingo kitų grupės narių požiūriu į jį objektas (Andrejeva, 1976). Jis dėl to nekovoja, pasitraukia ir labai bijo iššūkių (Suslavičius, 2006). Izoliuotiesiems taip pat būdinga prosocialaus elgesio stoka. Jie yra mažiau socialiai jautrūs nei populiarūs grupės nariai. Be to, izoliuotieji – uždari, vengiantys bendrauti ir nerimastingesni nei vidutiniškai populiarūs moksleivių grupės nariai. Šio statuso nariai mažiau užmezga tikslingų pokalbių, todėl mažai pažįsta kitus grupės narius. Izoliuotieji elgiasi pasyviai ir yra neiniciatyvūs

bendraudami su savo kolegomis. Tai patvirtina ankstesnių tyrimų, atliktų vaikų grupėse, rezultatai (Dodge, 1983; Newcomb et. al., 1993; cit. pg. Eronen & Nurmi, 2001).

Galbūt dėl šių priežasčių socialiniam pedagogui, pasitelkiant į pagalbą kitus pedagogus, labai svarbu yra išlaikyti žemo statuso paauglį mokykloje, klasėje ir bendraamžių grupėje tam, kad galima būtų jį kažkaip paveikti gerąja prasme, nes išėjęs į gatvę paauglys pasisems neigiamos patirties, neteks galimybės tobulėti, įgyti tam tikrų žinių bei formuoti teigiamų socialinių įgūdžių.

1.2 Grupės vertybių ir grupės normų įtaka mokinių socializacijos procesams

Natūralu, jog visi asmenys, o taip pat ir mokiniai, funkcionuodami klasės sistemoje, dirbdami ir mokydami bei atsipalaiduodami grupelėse, jose kuria ir taiko savo sukurtas taisykles, numato paisytinas ir ne visada vertybes, kontroliuoja vienas kitą normomis ir kt.

Socializacija – vaikystėje prasidedantis procesas: išmokdamas visuomenės normų, dėsnių ir gyvenimo būdo, asmuo tampa visuomenės nariu. Socializaciją plačiąja prasme suprantame kaip nuolatinį žmogaus tobulėjimą sąveikaujant su mikroaplinka ir makroaplinka. Individas perima socialinį patyrimą, kai jį tikslingai formuoja kiti žmonės, ir tada, kai jį veikia įvairūs stichiniai, dažnai prieštaringi socialiniai veiksniai. Siaurąja prasme socializaciją suprantame kaip specifines, ugdomąją prasme orientuotas pozityviosios socializacijos programas, kurių metu ugdymo bei kitos socializacijos institucijos, nevyriausybinės organizacijos ar privatūs asmenys siekia padėti vaikams ir jaunimui perimti socialines normas bei kultūrinės vertybes (Kvieskienė, 2003).

Grupės vertybės ir normos yra vienas iš svarbių prisitaikymą arba neprisitaikymą lemiančių veiksnių. Vertybės – kaip žmonės; žmonėse jos turi savo gyvenimą ir elgiasi taip pat kaip ir jie. Taigi vertybės yra personifikuojamos, ir tik nuo pačių žmonių faktiškai priklauso, ar jie moka gyventi su vertybėmis vis besikeičiančiame vertybių pasaulyje. Tai yra gyvenimo organizavimo būdas: nuo to, kaip mes formuosime savo vertybinį žinojimą, priklausys ir išgyvenimo globalioje erdvėje galimybės. Žiūrint klasikiniu komunikaciniu požiūriu – tai reikšmių komunikavimas arba vadinamoji semantinė mokykla, o žiūrint iš žinių visuomenės pozicijų, vertybės yra šiuolaikinio žinojimo ir kompetencijų esminis sudėtinis komponentas. Tradiciškai vertybės suprantamos kaip tam tikrų sričių vertybinės sistemos ir jų vidinė hierarchija – etinės, politinės, kultūrinės, etninės, buitinės, istorinės, meninės ar estetiškos ir kt., taip pat jų tarpusavio santykis. Visos šios sistemos ar etiniai kodeksai nusako vienokį ar kitokį žmogaus santykį su socialine aplinka ir apskritai su pasauliu. Tik bėda, kad tradicinės vertybių sistemos ir hierarchijos praranda savo vaidmenį ir niekaip negali „sugyventi“ su šiandieniu pasauliu. Taigi klausimas labai paprastas: O kurgi dingsta šios vertybės, kodėl jos „pabėga“ nuo šiandienio žmogaus, kodėl mums jų vis labiau trūksta, ir

pagaliau visai priešinga mintis – gal vertybės iš tiesų niekur ir neišnyko, tik žmogus jų nepajėgia atpažinti ir deramai panaudoti, nes pasikeitė ne pačios vertybės, o tik jų pavidalai postmoderniame būvyje, t.y. vertybės persikūnijo ir... užsidėjo kaukes. Tai yra būdingas postmoderniojo, t.y. vis labiau simbolinio ir virtualaus pasaulio, tapatybės kaitos atributas (Augustinaitis, 2007). Vertybės ne tik tenkina žmonių poreikius, bet kartu gerokai tuos poreikius veikia, formuoja žmonių norus, interesus, veiklos nuostatas, siekių tikslus. Pasak V. Pruskaus (2003), vertybė – tai ilgalaikis tikėjimas tuo, kad tam tikras veiklos principas ar egzistencinis idealas yra asmeniškai ir visuomeniniu požiūriu pirmenybinis kokių nors priešingų veiklos principų ar egzistencinių idealų atžvilgiu. Narystė grupėje daro poveikį individo elgesiui.

Grupės normos – neformalaus elgesio standartas (nerašytos taisyklės), turėjimas omenyje to, kas turi būti padaryta ir ko nedera daryti, koks elgesys priimtinas, o koks – ne. Normų sistema klostosi drauge su grupės struktūros formavimusi. Kiekvieno grupės nario padėtis joje laiduoja tą ar kitą vaidmenį. Normos rodo, kaip tą vaidmenį atlikti. Kiekvienas laukia iš aplinkinių tam tikro elgesio ir pats elgiasi taip, kaip laukia iš jo kiti. Žmonės įvairiai įsivaizduoja grupės nario vaidmenį, todėl įvairiai ir elgiasi. Suprantama, ir jų lūkesčiai įvairūs, nes pagrįsti jo turimu vaidmeniu įvaizdžiu ir atitinkamu elgesiu. Todėl ir susiduriama su netikėtais poelgiais ir, atsižvelgiant į jų neatitikimą lūkesčiui, su konfliktais.

Grupei būdingiausios šios elgesio ypatybės (kitur įvardijami kaip grupės efektai) (Oister, 2004):

- o Socialinis palengvinimas – produktyvumo, greičio padidėjimas, veiklos paspartėjimas, stebint grupės nariams ar varžovams. Sąlyga – “paprasta” užduotis, išmatuojama kiekybiškai.
- o Socialinis apsunkinimas – sumažėjęs produktyvumas, užduoties atlikimo greitis ir kokybė, stebint grupės nariams ar net įsivaizduojamiems vertintojams. Dažniausiai užduotis ”sudėtinga”, rezultatai apibūdinami kokybiniais parametrais.
- o Sinergijos efektas – intelektualinio grupės aktyvumo sustiprėjimas.
- o Ringelmano efektas arba socialinis dykinėjimas – kuo didesnis grupės narių skaičius, tuo mažesnis kiekvieno grupės nario asmeninis indėlis, atliekant bendrą užduotį.
- o Psichofiziologinis grupės efektas individui – pakitusios individo psichofiziologinės reakcijos, pvz., paūmėjęs prakaitavimas, padažnėjęs kvėpavimas.
- o Švytuoklės efektas – cikliškas visos grupės emocinės būklės kitimas.
- o Darbingumo bangavimas arba pulso efektas – staigus grupės aktyvumo pakilimas, pradėjus darbą, ir nuosmukis, baigiant darbą.
- o Efektas „mes ir jie“ – individai jaučia priklausomybę grupei ir ją vadina “mes”, kitas grupės ir žmones vadina “jie”.

Grupės vertybės ir normos reiškiasi per tam tikras taisykles, kurios (Suslavičius, 2006):

- Leidžia orientuotis grupės nariui skirtingose situacijose;
- Leidžia grupei įvertinti nario elgesį.

Kai grupės normos įgyja pastovų pobūdį ir reguliuoja grupės elgesį net pakitus grupės sudėčiai, jos vadinamos tradicijomis. Prie tradicijų galime priskirti šventes, ritualus, etiketą, reakcijas į įprastas situacijas (Šimanskienė, 2002).

Normos labai svarbios identifikacijai su grupe, ištikimai laikantis jos principų. Pastebėtas teigiamas ryšys tarp ištikimybės grupei, didžiavimosi ja bei jos narių veiklos produktyvumo. Ne gana to, atsidavę kolektyvui eiliniai darbuotojai yra geros nuomonės apie savo vadovybę. Organizacijos vertybės parodo, koks elgesys ir vertybės yra svarbūs organizacijai ir jos veiklos sėkmei. Vertybės tampa organizacijos vertybių sistema, kai tai yra bendra daugumai organizacijos narių. Organizacijoje prasmę jos įgauna per žmonių veiksmus, žodžius (Jucevičienė, Poškienė, Kudirkaitė, Damanskas, 2000). Iš dalies vertybės atsiranda iš visuomenės, kurios dalis ir yra individas. Jei manoma, kad individas yra negeras žmogus, sunku tikėtis, kad jis turi tokių vertybių kaip garbė ir orumas.

Apibendrinus galima teigti, jog grupės normos ir vertybės yra nulemiamos grupės formalumo ir neformalumo faktų, kadangi kiekvieno grupės nario individualūs poreikiai ir nulemia galimybę taikyti tam tikrus ritualus, principus ir pan.

1.3 Grupės narių statuso dinamiką stimuliuojantys veiksniai

Dauguma autorių, kurie gilinosi į hierarchinę grupės struktūrą, nurodo skirtingus veiksniai, kurie turi įtakos narių statusui konkrečiose socialinėse grupėse. R. Uring (1971) teigia, jog „asmens statusą grupėje lemiančius veiksniai galima sąlyginai skirstyti į dvi stambias grupes: individualius ir išorinius (socialinius)“ (cit. Barkauskaitė, 1979). V. Mackonienė (2002) pabrėžė, jog individualiems statusą įtakojantiems veiksniams reikėtų priskirti grupės nario išvaizdą, lytį, amžių, charakterį, gabumus, pažangumą, inteligenciją ir informuotumą. Išoriniams veiksniams priskirtini klasės ypatumai, pedagogai, draugai ir šeima. Skirtingi autoriai nurodo netolygią išvardintų veiksnių įtaką asmens statusui grupėje ir jų efektyvumą, siekiant aukštesnio statuso. Socialinius veiksniai grupės nariui, siekiančiam aukštesnio statuso, sunku valdyti, todėl plačiau darbe bus analizuojami tik individualūs statusą įtakojantys veiksniai.

Statusas turėtų priklausyti nuo dalykinių žmogaus savybių, nuo jo gebėjimo užtikrinti grupės veiklos sėkmę, tačiau įtakos turi su veikla nesusijusios charakteristikos: grupės nario lytis, rasė ar amžius (Oister, 2004). Mokinių klasėse ypač atkreipiamas dėmesys į kitokius bruožus, kas

paveikia statuso konstravimą. Sąsajos tarp grupės nario statuso ir jo charakterio ar temperamento paminėtos E. Andrijenko (2000), M. Barkauskaitės (2001), E.V.M. Bitianovos (2001), C. Anderson, et.al., (2001), V. Mackonienės (2002), E.I. Rogov (2005) darbuose.

C. Anderson, O.P. John, D. Keltner, A.M. Kring (2001) tyrė grupės nario asmenybės bruožų įtaką statusui grupėje. Panaudodami Didžiojo Penketo metodiką, jie nustatė, jog skirtingi asmenybės bruožai, apklaustųjų nuomone, turi nevienodą įtaką asmens statusui grupėje. Respondentai išskyrė kaip svarbiausius – sąžiningumą, žemą neurotiškumą (emocinį pastovumą), ekstraversiją ir paskutiniaisiais paminėjo sutarimą su kitais ar atvirumą. Grupės nario sėkmę asmeninėje veikloje vienu pagrindinių statusą apsprendžiančių faktorių įvardino E. V. Andrijenko (2000). Grupės, kurios pagrindinė veikla yra mokymasis, narių požiūrį į kitus sąlygoja asmens gabumai ar pažangumas. Šie veiksniai skirtingose amžiaus grupėse yra vertinami netolygiai. Vyresniame mokykliniame amžiuje pažangumo svarbą išstumia teigiamai vertinami konkretūs asmens mokėjimai ar sugebėjimai (Rejan, Kolominskij, 2000). Mokymasis paauglystėje, vyresniame mokykliniame amžiuje tampa ne toks svarbus, koks jis buvo viduriniojoje vaikystėje, todėl nepažangūs moksleiviai retai atstumiami (Rupšienė, 2000). Tačiau žemą statusą klasės draugų tarpe neretai turi ir tie mokiniai, kurių kultūrinis, intelektinis lygis nėra žemesnis (o kartais net aukštesnis) už visą klasės lygį, o interesai pasižymi pastovumu ir gilumu (Barkauskaitė, 2000). Paauglių ir jaunuolių sėkmė asmeninėje veikloje, kurią apsprendžia asmens gebėjimai, taip pat gali tapti aukštesnį statusą užtikrinančiu veiksniumi. M. Barkauskaitė (1979) daug dėmesio skyrė grupės nario bendravimo patirčiai, t.y. individo bendravimo įgūdžių, įpročių ir etikos normų kompleksui. Anot autorės, tai asmens emocinė, fizinė būklė, mokėjimas gyventi su kitu asmeniu ir jį toleruoti, sugebėjimas greitai reaguoti, išsiaiškinti ir kontroliuoti save kontakto su kitais asmenimis metu. Daug šnekantis žmogus sudaro įspūdį, kad yra kompetentingas. Taip žmogus parodo savo domėjimąsi grupe, jos tikslais. Nepažįstamųjų grupėje lyderiu gali būti palaikytas kiekvienas, kurio verbalinis aktyvumas didesnis už kitų (Furst, 1999). Bendravimo patirties stoka – vienas svarbesnių veiksnių, lemiančių paauglio ir jaunuolio nesugebėjimą užsitikrinti grupės narių artumo ir slopinančių jo statusą grupėje.

E. V. Andrijenko (2000) nurodė, jog santykinį socialinio statuso pastovumą apsprendžia daug veiksnių, iš kurių galima išskirti individo ir grupės, kuriai jis priklauso, vertybių vienovę. Apibūdinant jaunimo atstovo padėtį tarpasmeninių santykių sistemoje, būtina atkreipti dėmesį į teises, pareigas ar privilegijas, kurios priskiriamos autoritetams iš sporto ir pramogų pasaulio. Idealizuodami tam tikrą socialinę padėtį užimančius visuomenėje gerai žinomus asmenis, paaugliai ir jaunuoliai perkelia autoritetams būdingą gyvenimo stilių kaip normą, užtikrinančią aukštesnį statusą tarp jaunimo grupių narių. Merginoms dažniausiai svarbiausias gyvenime dalykas

atrodo pilnas įspūdžių gyvenimas ir visuomenės pripažinimas. Todėl autoritetinių visuomenės veikėjų gyvenimo stilius turi didesnės įtakos merginų aukštam statusui nei vaikinių. Ir priešingai, šio gyvenimo stiliaus nepaisymas bus mažesnis nukrypimas ir statuso dinamiką slopinantis veiksnys tarp vaikinių (Goštautas, 2003). Kadangi patraukliausios šiuolaikinio jaunimo savybės siejamos su bendravimo ypatumais, grupės narys privalo būti gerai susipažinęs su šiuolaikinio jaunimo vertybėmis. Paaugliai ir jaunuoliai labiausiai vertina laisvumą, humoro jausmą, jaunų žmonių komunikabilumą. Patraukliausia charakterio savybe gana dažnai yra laikomas nuoširdumas ar draugiškumas.

Kitos patrauklios jaunosios kartos savybės – atvirumas naujovėms, veržlumas ar iniciatyvumas - susijusios su išsilavinimu, žinių siekiu ar nuolatinio tobulėjimu (Maniukaitė, 2003). Grupės nario asmens savybių neatitikimas idealizuojamų patraukliausių šiuolaikinio jaunimo savybių rinkiniui gali tapti socialinio statuso slopinimo veiksmu. Nepaisant to, jog šios savybės yra tik pageidautinos, o jų paplitimas nėra patvirtintas, net įsivaizduojamos jos gali veikti asmens socialinę padėtį grupėje. Aiškinantis jaunuolio statusą grupėje lemiančias vertybes, išryškėjo materialinių vertybių reikšmingumo didėjimas. Vertinami tie, kurie turtingi, apsukrūs, drąsūs ir įžūlūs. Akivaizdus tarp jaunimo dvasinių vertybių reikšmingumo menkėjimas. Iš dvasinių vertybių labiausiai pabrėžiamos – ištikimybė, patikimumas, geranoriškumas (Barkauskaitė, 2000). E. V. Andrijenko (2000) įvardino narystę kitose grupėse svarbiu statusą įtakančiu socialiniu veiksmu. Be jo narystės kitose grupėse įtaką statusui analizavo A. Suslavičius, 2006, E. Rogov, 2005, A. Rejan, J. Kolominskij, 2000, M. Barkauskaitė, 1986.

Atsižvelgiant į tai, kad kiekvienas asmuo yra ne vienos grupės narys, akivaizdu, jog skirtingose grupėse jis gali užimti nevienodą statusą (Rogov, 2005). Ypač reikšmingas veiksnys yra jaunuolio pripažinimas formalioje grupėje. Oficiali grupė gali riboti asmenį ir neleisti patenkinti emocinio artumo poreikį bendramokslų grupėje. Atsiranda būtinybė asmeniui tenkinti šį poreikį už grupės ribų arba ieškoti sąlyčio taškų su „dirbtine“ grupe (Suslavičius, 2006). Nors išvardinti veiksniai yra svarbūs ir įtakoja asmens statusą grupėje, didžiausias dėmesys skiriamas grupės nario išvaizdos įtakai statusui. Išvaizdą, kaip vieną svarbiausių lemiančių veiksnių, išskiria beveik visi asmens statusą grupėje analizavę autoriai: C. Oister, 2004, C. Anderson, et.al., 2001, M. Bitianova, 2001, E. V. Andrijenko, 2000, D. Myers, 2000. Išvaizdai jie priskiria grupės nario fizinį patrauklumą, suformuotą įvaizdį, neverbalinę komunikaciją ar mimikos modalumą. Išvaizdai priskiriamus rodiklius V. Baršauskienė ir B. Janulevičiūtė (1999) suskirstė į pastovius ir kintančius duomenis apie asmenį. Pastovūs fiziniai duomenys negali būti lengvai pakeičiami (tai kūno sudėjimas, odos spalva), o kintančius duomenis pakeisti lengviau (tai plaukų spalva ir ilgis, papuošalai, kosmetika). Fizinis patrauklumas ir mimikos modalumas priskirtini pastoviesiems

fiziniais duomenimis apie žmogaus išvaizdą, todėl jų pokyčiai siekiant aukštesnio statuso yra sunkiai įgyvendinami.

Vertinant žmogų pagal pirmąjį įspūdį fizinis patrauklumas yra svarbus tolimesnius tarpusavio santykius įtakojantis veiksnys (E. Rogov, 2005, Walster, Aronson, Abrahams at. al., 1966, cit. pg. D. Myers, 2000, A. Rejan, J. Kolominskij, 2000). Bet kuriame amžiuje individui yra maloniau bendrauti su dailios išvaizdos, kultūringų manierų žmogumi. Be to, buvimas su fiziškai patraukliu žmogumi padaro mus patrauklesnius aplinkiniams (Oister, 2004).

Egzistuoja socialinis-psichologinis principas – „kas yra gražus, tas yra ir geras“ (Dion, Berscheild & Walster, 1972, cit. pg. Oister, 2004, p. 43). Jeigu žmogus yra fiziškai patrauklus, tikėtina, jog jis turės gerą humoro jausmą, gerai elgsis su tėvais ir daug pasieks gyvenime. Toks socialinis - psichologinis principas kai kuriems grupės nariams sudaro palankesnes sąlygas siekiant aukštesnio statuso grupėje. Ypač asmenims, kurių veidai gali būti įvardinti kaip vidutiniškai gražūs ir vertinami kaip patraukliausi visose grupėse (Langlois & Roggman, 1990). Veidas yra svarbus informacijos apie žmogų šaltinis, kurio viena pagrindinių funkcijų - emocijų raiška. Veido išraiška gali perduoti dominavimą ar paklusnumą. Pavyzdžiui, šypsena JAV yra paklusnumo ženklas, kurį dažniau naudoja moterys (Dovidio, Brown, Hiltman & Ellyson, 1988, cit. pg. Oister, 2004). Besišypsantis veidas ne tik labiau malonus, bet ir labiau vertas pasitikėjimo. Žmonėms, kurie nuolatos liečia savo veidą ar uždengia burną, būdingas nepilnavertiškumo kompleksas arba jie varžo savo jausmus (Baršauskienė, Janulevičiūtė, 1999). Kintantys duomenys apie asmens išvaizdą (suformuotas įvaizdis ar neverbalinė komunikacija) yra lengvai transformuojami, todėl itin parankūs siekiant keisti užimamą padėtį grupėje. Įvaizdis yra tapatinamas su išoriniu vaizdu, kurį mato kiti asmenys, žiūrėdami į žmogų. Pagal šį vaizdą jie susidaro asmeninę nuomonę apie grupės narį ir reguliuoja tarpusavio santykius su žmogumi, sąmoningai (ar pasąmoningai) įtakojami šios nuomonės (Panasiuk, 2000).

Idealus įvaizdis – masinės sąmonės vaizdas, todėl itin apsprendžiamas laikmečio, amžiaus ir socialinėje grupėje tarp narių įsivyravusios sampratos apie galimą bendravimo partnerio išvaizdą. Mokinio išvaizda, ar ji būtų pastovi, ar kintama, veikia kitų žmonių nuomonės susidarymą. Dažnai apie gabumus, charakterio bruožus, galimybes sprendžiama iš žmogaus išvaizdos. Tačiau išvaizda kaip reikšmingas statusą apsprendžiantis veiksnys galioja tik pirmųjų socialinių kontaktų metu. Vėliau patrauklumą sukelia panašumas arba priešingybės.

Apibendrinus galima teigti, jog grupės narių, mokinių statuso dinamika, jos stimuliacija yra veikiama per daugelį su asmeniu susijusių bruožų: bendravimą, išvaizdą, vertybes, kintamus ir nekintančius asmens požymius ir t.t. Atitinkamai šalia augimo išlieka slopimo veiksniai.

1.4 Grupės narių statuso dinamiką slopinantys veiksniai

Įvardinti individualūs ir socialiniai veiksniai sąlygoja asmens statuso pokyčius grupėje. Veiksnių įtaka grupės nario statusui netolygi: ji teigiama, jei skatina ir padeda asmeniui pasiekti aukštesnį statusą ar užtikrina esamą statuso lygį tarp grupės narių, ir neigiama, jei riboja statuso augimą. Veiksniai, kurie neleidžia grupės nariui užsitikrinti aukštesnio statuso grupėje, įvardinami statusą slopinančiais veiksniais. Statusą slopinančiai veikia grupės nario:

1. Amžius, rasė ir lytis. Jauno ar senyvo amžiaus, moteriškos lyties ir negridų rasės žmogus turės įdėti daugiau pastangų norėdamas užsitikrinti aukštesnį statusą grupėje.
2. Charakterio ir temperamento bruožai (netolerantiškumas, uždarumas, aukštas nerimo lygis ir nervų sistemos nestabilumas). Nepriskirtini ekstraversiškam temperamentui asmenys turi mažesnes galimybes siekti aukštesnio statuso grupėje. K. Jungas teigia, kad kiekvieno žmogaus paklusnumą kitam pirmiausia lemia jų vidinio gyvenimo, elgsenos panašumai, t.y. temperamentų atitikimas (Barkauskaitė, 2001). Nustatyta, jog, siekiant aukšto statuso, reikia daug aiškiai išreikštų charakterio ypatybių, o tam, kad patektum į nepopuliariųjų sąrašą, užtenka vienos, dviejų nepriimtinių grupės nariams charakterio savybių (Rejan, Kolominskij, 2000).
3. Žemas pažangumas ar gabumų stoka. Žemas pažangumas ar gabumų stoka trukdo žmogui pasiekti sėkmės asmeninėje veikloje, todėl neigiamai įtakoja asmens galimybes siekti aukštesnio statuso.
4. Bendravimo patirties stoka. Tam tikras tipiškas elgesys: atsiribojimas („aš turiu svarbesnių reikalų, nei leisti laiką su klasiokais“) ar žodinė agresija (nevengiama aštriai kritikuoti kitus; žmogus dažnai išsako kitiems kandžias, nemaloniais pastabas) siejasi su žemu statusu (Eronen & Nurmi, 2001). Taip pat kitų žmonių vengimas (drovimasi, nepatogiai jaučiamasi bendraujant su kitais, maloniau laikas leidžiamas esant vienam), anot Eronen ir Nurmi (2001), yra žemą statusą lemiantis grupėje veiksnys.
5. Asmeninių vertybių skirtumas, lyginant su grupės narių vertybėmis. Domėjimasis kitais nei grupės nariai autoritetais gali slopinti socialinio statuso dinamiką. Be to, jei grupės narys neatitinka jaunuolio įvardinamų savybių (nėra laisvas ar komunikabilus, neturi humoro jausmo), jo galimybės siekti aukštesnio statuso stipriai sumažėja.
6. Socialinė padėtis kitose grupėse. Grupės nario subjektyvus nepasitenkinimas socialiniais santykiais grupėje (blogai vertina grupės psichologinį klimata, jos narių tarpusavio santykius) ar socialinis pesimizmas (iš kitų nesitiki geranoriškumo, draugiškumo) sąlygoja jo žemą statusą grupėje ir skatina ieškoti narystės kitose grupėse (Eronen & Nurmi, 2001). Tikėtina, jog asmuo neturi tinkamos bendravimo patirties, todėl kitoje grupėje įgis tokį pat žemą statusą.

7. Netinkama išvaizda (neturi fizinio patrauklumo, įvaizdis neatitinka grupės lūkesčių, naudojama klaidinga neverbalinė komunikacija, trūksta mimikos modalumo). Be to, mažiau patrauklūs žmonės dažniau renkasi panašius į save ir tuo mažina savo galimybes siekti aukštesnio statuso (Murstein, 1986, cit. pg. Myers, 2006). Veikdami slopinančiai, statusą įtakojantys veiksniai didina grupės nario nepasitenkinimą užimama padėtimi ir skatina siekti asmeninio statuso pokyčių, t.y. didina statuso dinamikos poreikį.

1.5 Grupės narių siekis pakelti savo statusą socialinių vaidmenų atlikimo aspektu

Asmenybės statusų gali būti daug. Net toje pačioje grupėje ji gali būti vertinama pagal atliekamą darbą ir turėti žemą statusą pagal komunikabilumą (sugebėjimą bendrauti su kitais grupės nariais). Gali turėti aukštą statusą pagal valdžios lygį grupėje ir žemą pagal simpatiškumą kitiems grupės nariams. Asmenybės statusas gali būti skirtingas įvairiose grupėse, kurių narys yra žmogus.

Mokykla – pirmoji organizuotai vaiką veikianti aplinka. Socialinis mokinio vaidmuo ypatingas: elgesys turi atitikti visuomenės, mokytojo, tėvų keliamus reikalavimus, be to jis turi lygiuotis į klasės draugus. Mokyklos, mokytojų, draugų keliami reikalavimai dažnai būna nevienodi. Dalykinių santykių sistemoje moksleivis gali atlikti įvairias funkcijas: būti iniciatyvus, atsakingas, pasyvus ir kt. Dalykiniai santykiai yra bet kokios bendruomenės kūrimosi pradinis taškas. Pirmieji santykiai naujoje bendruomenėje visada būna susiję su tam tikra veikla tam tikrame vystymosi etape (M. Barkauskaitė, 2001). Esant dalykiniams santykiams vystosi ir emociniai kontaktai. Dalykiniai santykiai klasėje yra emocinių santykių susiformavimo pagrindas. Klasėje, kaip ir kiekvienoje socialinėje grupėje, pasiskirstoma pagal statusą. Mokslinėje literatūroje apibūdinami įvairūs vaidmenys, kuriuos mokiniai prisiima norėdami užimti vietą grupėje. G. Butkienė, A. Kepalaitė (1996) ir kt. nurodo tokius vaidmenis:

- teigiamas lyderis, palaikantis darbingą atmosferą klasėje;
- neigiamas lyderis, atitraukiantis draugus nuo bendro darbo;
- monopolistas – aktyvumu užgožiantis klasės draugus;
- atpirkimo ožys – apkaltinamas dėl susidariusių sunkumų;
- kankinys – ieškantis pagalbos ir kartu atsisakantis jos;
- moralistas – visada teisus;
- numylėtinis – nuolat siekiantis globos;
- klounas – siekiantis klasės dėmesio;
- tylenis – atitrūkęs nuo klasės;

- atstumtasis – su kuriuo niekas nenori bendrauti;
- nesimokantis – nerengiantis namų darbų ir t.t.

Tokių mokinių gali būti vienas ar grupelės. Santykiuose su atskirų dalykų mokytojais vaidmenys gali kisti. Klasės auklėtojas turėtų padėti auklėtiniams keisti elgesį, santykius, kurti bendravimo ir bendradarbiavimo kultūrą, skatinti konstruktyviai dirbti. Klasėje gerai jaučiasi aukšto ir (iš dalies) vidutinio statuso mokiniai, nes jie yra mėgiami ir daro įtaką kitiems. Nepopuliarieji – atstumtieji ir izoliuotieji – jaučiasi blogai, dažnai jie lieka nepastebėti ir ignoruojami, kartais prieš juos vartojama žodinė ar fizinė agresija. Tai įrodo ir 25 įvairių tyrimų duomenys: pvz. I. Gailienės (2001) tyrimas parodė, kad mūsų mokyklose atstumtieji sudaro apie ketvirtadalį mokinių (20 proc. berniukų ir 7,7 proc. mergaičių). Atstūmimo priežastys labai įvairios: šeimos ekonominė socialinė situacija, paties mokinio sugebėjimai bei asmenybės bruožai, tos klasės arba to amžiaus normų nesilaikymas ir t.t.

Mokiniai yra linkę tenkinti savo pagarbos ir savigarbos poreikį grupėje pagal lyginimo principą. Socialinis lyginimas gali būti nukreiptas į viršų, kai lyginimo objektas yra pranašesnis, ir į apačią, kai jis yra prastesnis (Thompson, et. al. 1998, cit. Jankauskienė, 2003). Lyginimo principas tarp grupės narių sukuria statuso hierarchinę struktūrą ir dinaminį asmens statuso pobūdį.

Galimos trys asmens statuso dinaminės būsenos:

1. Statuso kilimas aukštyn;
2. Statuso palaikymas esamoje pakopoje (pastovus statusas);
3. Statuso kritimas žemyn.

Statusas turi tiesioginės įtakos savęs vertinimui, todėl žemo statuso grupės nariai siekia savo statusą pakeisti. Dažnesnis socialinis palyginimas yra į viršų, siekiant save patobulinti, todėl šis vyksmas yra pavojingas savęs vertinimui, ypač kai pranašesnis palyginimo objektas yra artimas arba panašus į besilyginantįjį (Thompson, et. al. 1998, cit. Jankauskienė, 2003). Ir priešingai, palyginimas žemyn gali veikti kaip savigarbos pakėlimo mechanizmas. Nepasitenkinimas užimamu statusu grupėje lemia subjektyvų savęs pervertinimą, o neatitinkantis tikrovės vertinimas – nesąmoningą gynybą nuo nemalonios informacijos (Bitianova, 2001).

Savo žemą statusą grupės nariai aiškina „gerų draugų“ nebuvimu ar „nenoru“ bendrauti su kolektyvo nariais. Emocinis artumo siekimas gali būti pakeistas artumo baime. Aukštas arba žemas nerimo lygis ir dvasiniai sutrikimai mažina bendravimo poreikį, nes žmonės neramina tai, ką pagalvos apie juos kiti. Tokiu būdu jų baimė gali dar sustiprėti (Barkauskaitė, 1986). Nuolatinis žemas statusas tampa pavojingu ir kenksmingu.

Dauguma autorių nurodo, jog statusas grupėje yra sąlyginai pastovus: (Andrijenko, 2000, Bitianova, 2001). Statusui palaikyti pastovioje būsenoje reikia mažiausiai dviejų dalykų:

- a) individualių pastangų gerinti statusą;
- b) sugebėjimo atsispirti kitų grupės narių norui kontroliuoti ir manipuluoti.

Kurio nors statuso palaikymo būdo socialinis priimtumas nėra tiesiogiai susijęs su statuso dinamika. Viskas priklauso nuo to, kokios normos yra susiklosčiusios konkrečioje grupėje. Savo statusą kartais mėginama kelti ir neveiksmingomis priemonėmis. Vienas iš neveiksmingų statuso kėlimo būdų yra pozavimas (Suslavičius, 1995). Palaikydami savo statusą grupės nariai gali mėginti manipuluoti kitais grupės nariais, blokuoti juos. Kito žmogaus kontrolė, priklausomybės nuo savęs didinimas yra statuso palaikymo būdai. Sumažinus kito statusą, palaikai savojo vertę (gynybiškumas).

Daugelyje grupių keičiantis veiklos pobūdžiui, keičiasi ir grupės narių statusai. Kai tik veiklos linija persikelia į naują sferą, žmogus pasidaro itin jautrus grupės nariams, su kuriais jis yra vienoje grupėje esamu laiku (Rogov, 2005). Aukštesniojo statuso mokiniai ypač stengiasi išlaikyti savo statusą ir yra jautrūs žemesniojo statuso asmenų pastangoms pagerinti savąjį. Statusų hierarchijos pažeidimas įvardijamas kaip nepagarba, nesiskaitymas, nedėkingumas. Kartais pykstama ne tiek už patį veiksma, kiek už tai, kad jis buvo nesankcionuotas. Grupės nario B judėjimas statusų hierarchijos laipteliais aukštyn grupės nariui A reiškia atstumo tarp asmens B padidėjimą, o tai yra iššūkis ego. Jeigu asmens B padėtis ir vertė padidėja, kitiems grupės nariams kyla klausimas, kur tada jie yra ir kodėl yra ten (Suslavičius, 1995).

Apibendrinus galima teigti, jog mokinių siekis išlaikyti statuso dinamiškumą ir įsitvirtinti atitinkamoje, tenkinančioje hierarchijos vietoje, priklauso nuo susikurtų vaidmenų ir jų palaikymo klasės bendruomenėje tarp pavienių grupės narių. Bendra mokinių statuso įvertinimo galimybė rodo, jog klasėje ir grupėje egzistuoja tam tikros vidinės normos, kurių paisymas ir palaikymas užtikrina aukštą statuso išlaikymą bei galimybę palaikyti bendravimą, veikti be nuoskaudų ir konfliktų.

1.6 Socialinio pedagogo veikla, teikiant pagalbą paaugliams

Šiandieninėje mokykloje jau yra specialistų, kurie padeda vaikams išspręsti daugelį įvairių socialinių, o kartais net ir psichologinių problemų. O tie specialistai būtent ir yra socialiniai pedagogai.

Socialinį pedagoga, ugdymo įstaigoje domina ne tik įvairios moksleivių socialinės bei psichologinės problemos, bet ir pačių moksleivių visuomenė, jų tarpusavio santykiai bei pačių tarpusavio santykių poveikis moksleivių elgsenai. Socialiniam pedagogui labai svarbu žinoti kiekvieno mokinio užimamą statusą bei lemiančius veiksnius. Taip turi būti dėl to, kad socialinis

pedagogas į viską žvelgia kiek kitu žvilgsniu, negu, tarkim, mokytojas ar klasės auklėtojas. Neveltui G. Kvieskienė (2003) teigia, kad socialinis pedagogas yra vienas pagrindinių pozityvios socializacijos vadovų, socialinės pagalbos proceso koordinatorius ir iniciatorius.

Mokykloje socialinis pedagogas yra labai svarbus ir reikalingas asmuo ir todėl, kad būtent jis padeda vaikams ir paaugliams geriau įveikti ne tik įvairias adaptacijos bei socializacijos bendraamžių grupėje problemas, bet ir kitas problemas, išskylančias vaikams ar paaugliams.

Viena iš pagrindinių mokykloje dirbančio socialinio pedagogo funkcijų yra veikti natūralioje mokyklos aplinkoje, sprendžiant mokymosi procese išskylančias problemas. Socialinio pedagogo tikslas yra patenkinti moksleivių ir pedagogų poreikius. Svarbu yra padėti moksleiviams sveikai išgyventi ir pasinaudoti šio gyvenimo etapo patirtimi, kuri daugumai yra pirmas socializacijos etapas (Lukoševičienė, 1999).

Bendriausia socialinio pedagogo paskirtis būtų optimalių ugdytinio asmenybės tobulėjimo sąlygų sudarymas, moksleivio socialinės kompetencijos ugdymas ir vaiko ar paauglio socializacijos proceso garantavimas, kadangi socialinis pedagogas, dirbdamas su ugdytinių grupėmis, telkia ugdymui reikalingas jėgas, tokias kaip socialines, medicininės bei kitas institucijas. Nes ugdymo institucijoje socialinis pedagogas siekia sėkmingos vaikų socializacijos juos supančioje aplinkoje, padėti jiems sukurti humaniškesnius tarpusavio santykius, atskleisti kiekvieno vaiko talentus ir sugebėjimus, ginti jų teises, įtraukti į socialiai reikšmingą ir naudingą veiklą bei užtikrinti turiningą laisvalaikį.

Ugdymo įstaigos socialinis pedagogas remiasi šiais principais:

*humaniškumo – ugdymo turinyje pabrėžiama žmogaus vertė, pedagoginiai santykiai su ugdytiniais grindžiami pagarbos bei reiklumo vienvė, eliminuojama visa, kas gali pakenkti ugdytiniui;

*individualizavimo – pedagoginiame darbe remiamasi ugdytinių poreikiais, ugdymo būdai parenkami, atsižvelgus į jų individualius ypatumus;

*atsakingumo – ugdytojo veikla grindžiama atsakomybe už ugdytinį, nuosekliai siekiama užsibrėžtų asmenybės tobulinimo tikslų, parenkamos optimaliausios ugdymo priemonės.

Socialinio pedagogo veiklą mokykloje galima suskirstyti į keletą struktūrinių vienetų:

*tikslų nustatymas – tikslas yra visa apimantis ilgalaikis numatomų pastangų rezultatas. Šis tikslas dažniausiai pasiekiamas, kai pasiekiami tarpiniai tikslai arba siekiniai. Siekiniai turėtų būti specifiniai ir tikslūs, o tikslai – platesni. Tikslai ir siekiniai nustatomi, - remiantis poreikiais ar kliūčių poreikiui patenkinti identifikavimu;

*ekonomija – pasirenkamas toks darbo metodas, kuriuo galima efektyviausiai pasiekti tikslą, sunaudojant mažiausiai ugdytinio ir socialinio pedagogo pastangų ir energijos;

*individualizacija – kiekvienas veiksmas, kurio imamasi, turi kuo labiau atitikti poreikius, atsižvelgiant į situacijos ypatumus;

*raida – socialinio pedagogo veikla priklauso nuo ugdytinio raidos etapo, skirtingais raidos etapais reikalingi skirtingi veiksmai;

*dėmesio sutelkimas į tikslus – visa veikla turi būti susijusi su numatytais tikslais, vieną po kito įgyvendinant siekinius ir taip sistemingai artėjant prie tikslo.

Dirbdamas mokykloje, socialinis pedagogas teikia ir socialinę pagalbą, kuri yra būtina ir socializacijos procese. I. Lukoševičienė (1999) išskiria šiuos socialinės pagalbos mokykloje tikslus:

*skatinti mokymosi motyvaciją;

*ugdytojams geriau suprasti ugdytinį bei jo poreikius;

*skatinti ryšius tarp mokyklos ir šeimos;

*skatinti ryšius tarp mokyklos ir ją supančios aplinkos;

*teikti ypatingą pagalbą sunkumus išgyvenantiems vaikams ir jų šeimoms.

Dirbdamas mokykloje, socialinis pedagogas atlieka socialinę pedagoginę veiklą. “Socialinė pedagoginė veikla - tai viena iš profesinės veiklos sričių, kuria kryptingai siekiama padėti vaikui įsisavinti sociokultūrinę patirtį socializacijos procese, sudaromos sąlygos asmenybės savirealizacijai.” (Leliūgienė, 2002) Socialinę pedagoginę veiklą socialinis pedagogas atlieka kartu su kitais pedagogais, tėvais ir kitais specialistais bei institucijomis. Socialinė pedagoginė veikla visuomet yra kryptinga ir nukreipta į konkretų vaiką, jo individualių problemų sprendimą, kurios iškyla socializacijos procese.

Socialinis pedagogas, dirbdamas mokykloje, teikia socialinę pedagoginę pagalbą, t.y. tai veikla, susijusi su moksleivių socialinių bei pedagoginių poreikių tenkinimu. Socialinis pedagogas padeda vaikui įgyvendinti lygias galimybes į švietimą, užtikrina vaikų saugumą, šalina mokyklos nelankymo priežastis, padeda vaikui ugdyti socialinius gebėjimus, vykdo neigiamų socialinių reiškinių prevenciją bei skatina socialinį aktyvumą.

Yra išskiriami šie socialinio pedagogo pagalbos teikimo uždaviniai:

-padėti moksleiviui adaptuotis mokykloje;

-teikti moksleiviui reikalingas socialines pedagogines paslaugas;

-šalinti priežastis, dėl kurių moksleiviai nelanko mokyklos ar vengia tai daryti;

-sugrąžinti į mokyklą jos nelankančius vaikus.

G. Kvieskienė (2003) teigia, kad socialinio pedagogo paskirtis – būti vaiko advokatu visose vaikui ar paaugliui svarbiose situacijose. Darbo autorė pritaria G. Kvieskienės minčiai, kad socialiniam pedagogui būtina yra išklausyti vaiko ar paauglio problemas, stengtis palaikyti vaiką ar

paauglį ar jo globėjus, būti tarpininku tarp vaiko ar paauglio ir kitų specialistų, siekti padėti spręsti iškilusias problemas.

Socialinis pedagogas ugdymo įstaigoje yra vienas pagrindinių socializacijos proceso koordinatorių ir veikėjų. Taip yra todėl, kad jis siekia, kad jo aplinka būtų saugi pačiam paaugliui, skatina jo iniciatyvą, saviraišką, kūrybiškumą bei savivertės kėlimą.

1.7 Socialinio pedagogo veikla, formuojant žemo statuso paauglių socialinius įgūdžius

Socialiniai įgūdžiai yra verbalinio ir neverbalinio elgesio seka, kuri yra susijusi su aplinkinių žmonių elgesiu. Socialiniai įgūdžiai yra įgyjami stebint bei modeliuojant aplinkinių elgesį, bei gaunant grįžtamąjį ryšį apie savo elgesio pasekmes. Socialinius įgūdžius lavinti padeda tam tikri žaidimai, kurie tarsi leidžia vaikams išbandyti naujus elgesio būdus.

Socialinis pedagogas, dirbdamas mokykloje (ypač su žemo statuso paaugliais), visų pirma, turi įvertinti situaciją, kuri tuo metu egzistuoja toje aplinkoje, kurioje jis dirba. O vėliau jau reiktų nustatyti problemas ir išsikelti tikslus, kurių bus siekiama pagalbos ugdytiniui procese, bei rinkti informaciją, kurią reikia tinkamai išsianalizuoti. Visam tam reikia turėti tam tikrų socialinių įgūdžių, kurie padėtų atlikti socialinius tyrimus bei teikti socialines paslaugas.

Vienas iš tokių socialinių įgūdžių, kurių privalo socialinis pedagogas ne tik turėti, bet ir gerai būti jį įvaldęs, dirbdamas su žemo statuso paaugliais, yra bendravimas, kuris yra būtinas ir socialinio ugdymo procese.

L. Ribokienė (2003) išskiria tokią bendravimo formą, kaip socialinis bendravimas, kurį klasifikuoja į dvi grupes, t.y.:

- nežodinį bendravimą;
- žodinį bendravimą.

Nežodinį bendravimą sudaro pasikeitimas nuostatomis, veido išraiška, gestai, balso tonas, išvaizda. O žodinį bendravimą sudaro šios funkcijos:

- pasisveikinimas;
- klausimai informacijai surinkti;
- informaciją atsakant į klausimus, ar tik ją suteikiant;
- nurodymai emocijų ir nuostatų išreiškimui;
- neformali kalba.

Vienas iš socialinio pedagogo uždavinių, dirbant su žemą statusą mokykloje turinčiais paaugliais, yra ieškoti galimybių turtinti bendravimo formas bei būdus, kadangi bendravimas yra įgimta žmogaus savybė. Žmogaus bendravimo būdo veiksmingumas, formuojant asmenybę,

priklauso nuo to, ar pats žmogus noriai įsitraukia į ugdymą. Bendravimo pobūdžiui, asmeniniams santykiams didelės įtakos daro ir žmogaus amžius. O paauglystė yra toks amžiaus tarpsnis, kuomet žmogus siekia pažinti save ir aplinkinius, ieško vietos arba pastovumo gyvenime, o tai rodo, kad tuo laikotarpiu žmogus siekia draugystės, pripažinimo bei teigiamo įvertinimo. O paauglio statusas bendraamžių grupėje lemia ir parodo mokinio aktyvumą pamokos metu, popamokinėje veikloje, savęs vertinimą bei požiūrį į kitus.

Turėdamas tam tikrų socialinių įgūdžių, socialinis pedagogas gali padėti žemą statusą turintiems paaugliams spręsti jų problemas, tokias kaip žema mokymosi motyvacija, mokyklos nelankymas, taip pat ir bendravimo su bendraamžiais bei žemo savęs vertinimo, bei adaptacijos bendraamžių grupėje. Todėl, socialinis pedagogas, imdamasis spręsti žemo statuso paauglių problemas, turi išsiaiškinti tokį statusą lemiančius veiksnius bei šių problemų atsiradimo priežastis.

Žemą statusą bendraamžių grupėje turintys paaugliai išgyvena vidinį diskomfortą, nes jų atliekamas “blogiečio” vaidmuo formuoja neigiamas asmenybės savybes, todėl, būtina yra kuo anksčiau išsiaiškinti nepatenkinamo statuso paauglius ir sudaryti individualią integracijos bei adaptacijos bendraamžių grupėje programą, veikiant paauglio mikro bei makro aplinką, bei santykį su pačiu savimi.

Vienas socialinis pedagogas nėra visiškai pajėgus išspręsti šiems paaugliams iškilusių problemų, todėl socialinio pedagogo darbe yra reikalingas komandinis darbas, kuris, padeda greičiau pasiekti geresnių rezultatų žemo statuso paauglių socializacijos procese.

Tai turėtų būti visa komanda specialistų, kurie galėtų padėti. Tai galėtų būti socialinis pedagogas, psichologai, mokytojai, bendraamžiai, šeima pan. Mokyklos komandoje turėtų vyrauti pasitikėjimas, jautrumas, domėjimasis bei skatinimas.

Šeima vaiko socializacijos procese yra labai svarbus veiksnys, kuris turėtų skatinti vaikus, suteikti vaikui daugiau galimybių dalyvauti įvairioje veikloje ir t.t. Mokykla taip pat yra labai svarbus veiksnys vaiko ar paauglio socializacijos procese. Ir šie du pagrindiniai veiksniai turi vyrauti, kad būtų pasiekti tam tikri rezultatai.

Socialinis pedagogas, dirbdamas su žemo statuso paaugliais, turėtų inicijuoti socialinių įgūdžių grupes, kur reikiami socialiniai įgūdžiai būtų lavinami. Savipagalbos grupėje žemo statuso paaugliams reiktų ugdyti šiuos gebėjimus:

- išmokti tinkamai bendrauti;
- išmokti analizuoti savo jausmus;
- išmokti tinkamai reikšti savo jausmus kitiems;
- išmokti suvokti savo unikalumą ir įtaką kitiems žmonėms;
- išmokti pasitikėti savimi;

- išmokti perprasti vienas kitam daromą įtaką ir pagalbos būdus;
- išmokti suvokti sudėtingą draugo ir draugystės reikšmę gyvenime;
- išmokti skirti teigiamą ir neigiamą įtaką;
- suvokti savo įvairią atsakomybę;
- išmokti skirti pritariančią, agresyvią ir pasyvią elgseną;
- išmokti pasakyti “ne”;
- išmokti daryti savo aplinką saugesnę;
- išmokti rasti išeitį iš sudėtingos situacijos ir pan.

Socialinis pedagogas, dirbdamas su tokiais vaikais, gali (pagal Ribokiene L., 2003):

- mobilizuoti tėvus tam, kad būtų pagerintas paauglio pažangumas;
- nurodyti mokiniams kelius savitarpio supratimui ir bendravimui su tėvais, mokytojais, bendraamžiais;
- padėti moksleiviams bei jų tėvams išvelgti gerus moksleivių bruožus jų elgesyje bei bendravime;
- informuoti mokyklą apie sunkią mokinių padėtį namuose ar kitas specifines kliūtis, kurios gali paveikti vaiko ar paauglio elgesį ir pasiekimus moksle;
- padrąsinti ir paskatinti vaikus už nuopelnus mokykloje, namuose ar visuomeninėje veikloje;
- ugdyti tėvų domėjimąsi tuo, kas ir kaip vyksta mokykloje – kokie ugdymo įstaigos tikslai, programos ir galimi rezultatai.

Dirbant su žemo statuso paaugliais, socialiniam pedagogui labai svarbu yra „kad kiekvienas mokyklos bendruomenės narys jaustųsi atsakingu už mokyklos kultūros ir geros atmosferos kūrimą ir jaustų, kad gali įdėti savo indėlį, kuriant saugią mokyklą“ (Povilaitis R., 2003).

R. Povilaitis (2003) teigia, kad, dirbant mokykloje, socialiniam pedagogui reiktų apibrėžti, koks yra pageidautinas elgesys ir pateikti tinkamo elgesio mokykloje taisykles. Labai svarbu, kad ir kiti mokytojai laikytųsi nustatytų elgesio taisyklių, nes mokytojai yra tarsi elgesio modelis moksleiviams. Todėl, norint sukurti saugią aplinką mokykloje, labai svarbu yra, kad socialinis pedagogas bei kiti mokytojai rodytų teigiamą pavyzdį mokiniams.

Taip pat reiktų skatinti prosocialų elgesį ir pagalbą kitiems, t.y. skatinti mokykloje stipresnius paauglių tarpusavio ryšius bei pagalbą viens kitam, pagirti paauglius už tinkamą elgesį.

Dirbant su žemo statuso paaugliais, reiktų kurti ir pasitikėjimo atmosferą, kad žemo statuso paaugliai drąsiai galėtų papasakoti socialiniam pedagogui ar klasės auklėtojui, kas dedasi. Tokią atmosferą padeda sukurti socialinio pedagogo, auklėtojo ar mokytojo rodomas dėmesys žemo statuso paauglių problemoms. Jei paaugliai žinos, kur jie gali kreiptis ir žinos, kad jie bus išklaudyti bei suprasti, ir dar bandys jiems padėti sustabdyti tą atstūmimą.

K. Kuzma (2005) pastebi, kad vaiko ar paauglio nuomonė apie save yra vienintelis ir svarbus veiksnys, nulemiantys laimę ir gerą savijautą ateityje. Autorius taip pat teigia, kad savigarbos arba savivertės ugdymas yra sudėtinga užduotis. Bet kuris paauglys, o ypač žemo statuso, kartais išgyvena nepilnavertiškumo ir nepasisekimo jausmą.

Savęs vertinimas prasideda nuo pojūčio, "kad aš esu kažko vertas" ne tik sau pačiam, bet ir kitiems. Todėl viena iš socialinio pedagogo užduočių, dirbant su žemo statuso paaugliais, būtų padėti paaugliui jaustis vertingu. Prie to turėtų prisidėti ir tėvai bei paauglio bendraamžiai.

Troškimas padėti vaikui jaustis vertingu, anot K. Kuzmos (2005) siejamas su dviem veiksniais: *pageidaujamumu ir gebėjimu*. Pageidaujamumas reiškia, kad paauglys jaučiasi reikalingas, o gebėjimas reiškia, kad jis jaučiasi naudingas ir produktyvus. Visa tai pažadinti galima gerais žodžiais, teigiamais lūkesčiais bei dėmesiu.

Kiekvieno vaiko ar paauglio elgesys priklauso nuo įpročių. Įprotis – tai susiformavęs vaiko elgesio polinkis, kuris tam tikromis aplinkybėmis tampa poreikiu ir atsiskleidžia nepriklausomai nuo sąmonės. Pirmiausiai susiformuoja sugebėjimas automatiškai veikti, vėliau jo pagrindu gimsta ir įprotis, virtęs vidiniu poreikiu. Kitaip tariant, susiformuoja įgūdis, kuris įgaunamas ir įtvirtinamas praktikuojant.

Socialinis pedagogas savo darbe negali apeiti be savo profesinių kompetencijų, kurios yra neišvengiamai svarbios. Dirbant su žemo statuso paaugliais, socialinis pedagogas negali dirbti vien tik tai su tuo paaugliu, jis taip pat kartu dar turi dirbti ir su paauglio bendraamžiais, su kuriais jis praleidžia didesnę dalį dienos. Todėl čia reikia savo veiklą labiau orientuoti į darbą su ugdytinių grupe, nes, pavyzdžiui, socialinių įgūdžių grupėje socialinis pedagogas negali dirbti su vienu paaugliu, nes tokių paauglių yra ne vienas ir ne du, o daug daugiau.

2 skyrius. VYRESNIŲJŲ GIMNAZIJOS KLASIŲ MOKINIŲ SOCIALINIO STATUSO IR SOCIALINIO PEDAGOGO PAGALBOS TYRIMAS

2.1 Tyrimo metodologija ir metodai

Tyrimo metodika. Kiekybiniam tyrimui buvo pasirinkta uždaro tipo anketa, kuri buvo skirta mokiniams (žr. priedas 1) .Remiantis mokslo literatūros analize (Mackonienė 2002, Suslavičius 2006, Lekavičienė 2004, Barkauskaitė 2001, Adrijenko 2000 ir kt.) sudaryta 15 klausimų anketa, atskleidžianti paauglių socialinio statuso ypatumus ir jo kaitos galimybes. Populiariausias ir plačiausiai taikomas kiekybinis tyrimo metodas yra anketinė apklausa. Taikant šį metodą per trumpą laiką ir su nedidelėmis lėšų sąnaudomis galima apklausti daug respondentų.

Apklausa metodas lengvai formalizuojamas – tai palengvina surinktų duomenų analizę. Buvo paruošti uždari klausimai, kurie leido respondentams išsirinkti labiausiai atitinkantį jų nuomonę atsakymą. Dalis anketos klausimų buvo pateikta per matavimo skalę. Nagrinėjamas klausimas pateikiamas kaip konstatuojamasis sakiny, tada pateikiama keletas atsakymo variantų arba pasirinkimų, kurie galėtų parodyti sutikimo ar pritarimo šiam sakiniui mastą (prieiga per internetą: http://distance.ktu.lt/kursai/verslumas/rinkos_aplinkos_tyrimai_I/116583.html; žiūrėta 2012-11-20)

Anketine apklausa siekta išsiaiškinti gimnazistų nuomonę apie kraštutinius socialinius statusus; kaip svarbūs jie yra mokiniams; kaip įmanoma išlaikyti ir kas įtakoja vienokį ar kitokį socialinį statusą; ar kreiptųsi mokiniai į socialinį pedagogą iškilus problemoms dėl socialinio statuso. Pateikiama lentelė vyresniųjų gimnazinių klasių mokinių socialinio statuso ir socialinio pedagogo pagalbos tyrimo, anketos blokų lentelė (žr. 1 lentelė).

1 lentelė

Blokai	Klausimų skaičius	Tiriami reiškiniai
1. Demografinis blokas	2	Respondentų lyti ir amžius.
2. Lyderystės samprata ir lyderiavimo reikšmė	5	Respondentų nuomonė, kas yra lyderis, ar lyderio statusas svarbus asmeniškai respondentui, ar lyderystė užtikrina sėkmę tolimesniame gyvenime ir ką suteikia lyderio statusas mokiniui.
3. Žemo socialinio statuso paauglių situacija mokykloje	3	Respondentų nuomonė, kas yra atstumtasis/izoliuotasis, ar buvimas atstumtuuju gali neigiamai įtakoti tolimesnį gyvenimą, kas gali įtakoti buvimą nepopuliariu mokiniu.
4. Lyderystės formavimosi prielaidos	3	Respondentų nuomonė, kodėl yra svarbu būti lyderiu, kaip būtų galima išlaikyti lyderio pozicijas ir kas labiausiai įtakoja buvimą lyderiu.
5. Pagalbos galimybės mokiniams turintiems žemą socialinį statusą klasėje	2	Respondentų nuomonė, į kokius asmenis kreiptis iškilus problemoms dėl socialinio statuso ir ar kreiptųsi, dėl šios priežasties į socialinį pedagogą.

Tyrimo instrumento – anketos klausimų blokai ir tiriami reiškiniai

Kiekybiniame tyrime esminis yra matavimo procesas, nes jis sukuria ryšį tarp empirinių stebėjimų ir kiekybinių santykių matematinės išraiškos. Tiriant kiekybiškai, užduodami siauri, specifiniai klausimai ir į juos tikimasi gauti tikslus, vienareikšmius atsakymus. Kiekybinis tyrimas – tai struktūrizuotas, besiremiantis iš mokslinės problemos kylančia hipoteze tyrimas, taikant matematinius analizės metodus tyrimo duomenims apdoroti bei nagrinėjamam reiškiniui

aprašyti. Ieškoma išorinių požymių, kurie matuojami, skaičiuojami, siekiant vienintelio papaiškinimo, dėsnių universalumo (Žukauskienė, 2011).

Kiekybinio tyrimo duomenys apdoroti exel ir SPSS programa. Naudoti metodai, leidę susisteminti ir apibendrinti tyrimo metu gautus duomenis pagal aprašomosios statistikos rodiklius (standartinis nuokrypis, vidurkis (Vidurkis yra abstraktus dydis, kuris yra mažiausiai nutolęs nuo visų imties ar populiacijos reiškinių.), procentai, chi-kvadratas ir patikimumo koeficientas. Duomenų analizės rezultatai darbe pateikiami lentelėmis ir diagramomis. Statistinių išvadų reikšmingumas tikrintas taikant Chi – kvadrato kriterijų (Chi-kvadrato (χ^2) kriterijus, kuris naudojamas hipotezėms apie kintamojo skirstinį populiacijoje tikrinti. Chi-kvadrato kriterijus parodo, ar empirinio ir teorinio skirstinių skirtumas yra reikšmingas, t.y. tikrinama, ar turimas empirinis skirstinys yra suderintas su teoriniu modeliu (Čekanaavičius ir Murauskas, 2000)). Tikrinant hipotezes, pasirinktas reikšmingumo lygmuo $\alpha = 0,05$. Nulinė hipotezė buvo atmetama, kai p reikšmė neviršydavo reikšmingumo lygmens ($p < 0,05$). Tokiu atveju buvo priimama alternatyvi hipotezė ir teigiama, kad skirtumai yra patikimi (reikšmingi). Jei p reikšmė viršydavo $0,05$, nulinė hipotezė nebuvo atmetama. Tokiu atveju buvo daroma išvada, kad skirtumai statistiškai nepatikimi (nereikšmingi). Skaičiuotos procentinės dydžių reikšmės (respondentų pasiskirstymas lyties, amžiaus atžvilgiu. Respondentų nuomonės pasiskirstymas apie buvimą lyderiu bei socialinio pedagogo pagalbą.), standartiniai nuokrypiai (Standartinis nuokrypis (SD) yra matuojamo požymio sklaidos matas, parodantis, kaip stipriai pavienės požymio reikšmės svyruoja apie vidurkį. Kuo SD reikšmė mažesnė, tuo respondentų nuomonė nagrinėjamu klausimu yra vieningesnė. Ir atvirkščiai, kuo didesnis SD, tuo respondentų nuomonė nagrinėjamu klausimu mažiau vieninga.). Statistinių ryšių stiprumui įvertinti naudotasi susijusių požymių chi kvadrato (χ^2) kriterijumi. Remiantis lentelės duomenimis apskaičiuota χ^2 reikšmė, jo laisvės laipsnių skaičius (df) bei statistinis reikšmingumas. Visoms hipotezėms tikrinti taikytas reikšmingumo lygmuo $0,05$.

Kokybiniam tyrimui buvo pasirinkta atviro tipo anketa (žr. priedas 2). Remiantis mokslo literatūros analize (Kvieskienė 2003, Lukoševičienė 1999, Leliūgienė 2002, Ribokienė 2003, Povilaitis 2003) sudaryta 8 klausimų anketa, skirta socialiniams pedagogams. Klausimai pateikti siekiant išsiaiškinti su kokiomis problemomis mokiniai kreipiasi dažniausiai; kaip sprendžiamos mokinių problemos susijusios su atstūmimu; kokie mokiniai užima kraštutinius socialinius santykius ir pavojai slypintys šiose pozicijose.

Kokybinių duomenų analizei naudota kokybinė turinio (content) analizė.

Kokybiniame tyrime Kardelio (2002) teigimu, pagrindinė idėja yra kontekstas – fizinė, socialinė ir materialinė aplinka, kurioje vyksta žmonių veikla. Tidikis (2003) akcentuoja, jog kokybiniuose tyrimuose individas nagrinėjamas ne kaip priklausomas nuo bendrų socialinių dėsningumų, kurio

kryptingumą iš išorės lemia socialinės normos ir tradicijos, bet kaip unikali asmenybė savaip suvokianti socialinę tikrovę, turinti savimonę ir per ją atspindinti šią tikrovę, suteikianti jam tam tikrą prasmę, išreiškiamą jo samprotavimais ir elgesiu. Kokybiniame tyrime yra ilgesnis, lankstesnis ryšys su respondentu, todėl gauti duomenys turi gilesnį ir turtingesnį turinį - kas taip pat reiškia didesnę galimybę pažvelgti į esmę ir perspektyvas. Atviro tipo anketa buvo nesunku gauti respondentų mintis apie moksleivius ir jų socialinį statusą, buvo mažesnis suvaržymas, leido tiskliau išžvelgti esančias stiprybes ir ir silpnybes tyrinėjamoje srityje. Gauti atsakymai į atvirus klausimus buvo labiau individuališkesni, visapusiškesni, pastebėta, kad buvo labai apgalvoti.

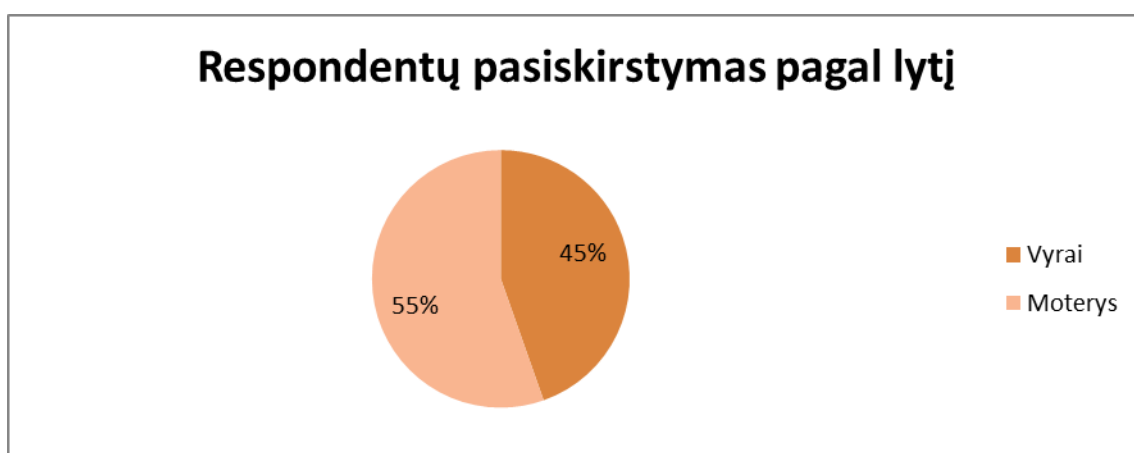
Kokybinio tyrimo rezultatai buvo validuoti mokyklų pedagogų taryboje: pristatytus rezultatus išoriniai ekspertai (3 mokytojai, 1 soc. Darbuotojas, administracijos narys) įvertino teigiamai.

2.2 Tyrimo imties charakteristika

Tyrimas buvo vykdomas Šiaulių ir Radviliškio miesto gimnazijose, 2012 metų gruodžio 05 d. – 2013 metų vasario 15d. Duomenų rinkimui buvo pasirinktas ir kiekybinis ir kokybinis tyrimas.

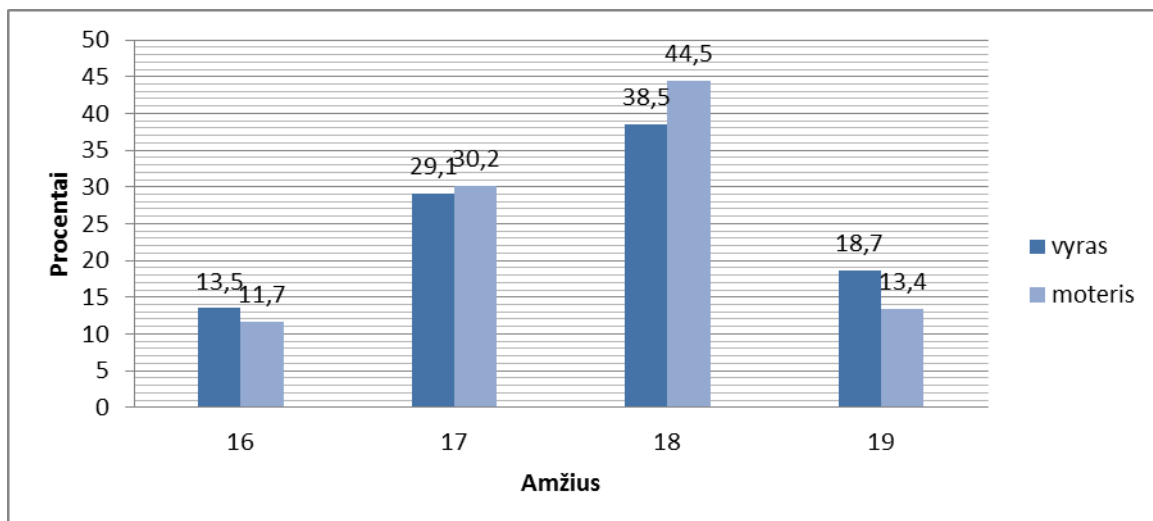
Tyrimo dalyvavo 213 mokiniai, 16 – 19 metų, ir 8 socialiniai pedagogai.

Respondentų (mokinių) dalyvavusių tyrime pasiskirstymas pagal lytį yra panašus. Vyrai sudarė 45% (97), o moterys 55% (116) visų apklaustųjų mokinių.

1pav. Respondentų (mokinių) pasiskirstymas pagal lytį (N=213)

Išanalizavus duomenis apie respondentų amžių, paaiškėjo, jog didžiąją, apklausoje dalyvavusių mokinių dalį sudarė 17-18 metų merginos ir vaikinai. Jie sudarė 71,6% apklaustųjų pagal amžių.

2pav. Respondentų pasiskirstymas pagal amžių (N=213)

2.3 Vyresniųjų gimnazinių klasių mokinių socialinio statuso ir socialinio pedagogo pagalbos tyrimo rezultatų analizė

2.3.1. Lyderystės samprata ir lyderiavimo reikšmė

Tyrimo metu pirmiausia buvo siekta išsiaiškinti respondentų nuomonę, kas jų manymu, yra klasės lyderis. Buvo pateikti keturi apibūdinimai, koks asmuo jų nuomone užima lyderio pozicijas, kurias reikėjo įvertinti nuo 1 (mažiausiai tinka) iki 4 (labai tinka). Žiūrėti 2 lentelę.

2 lentelė

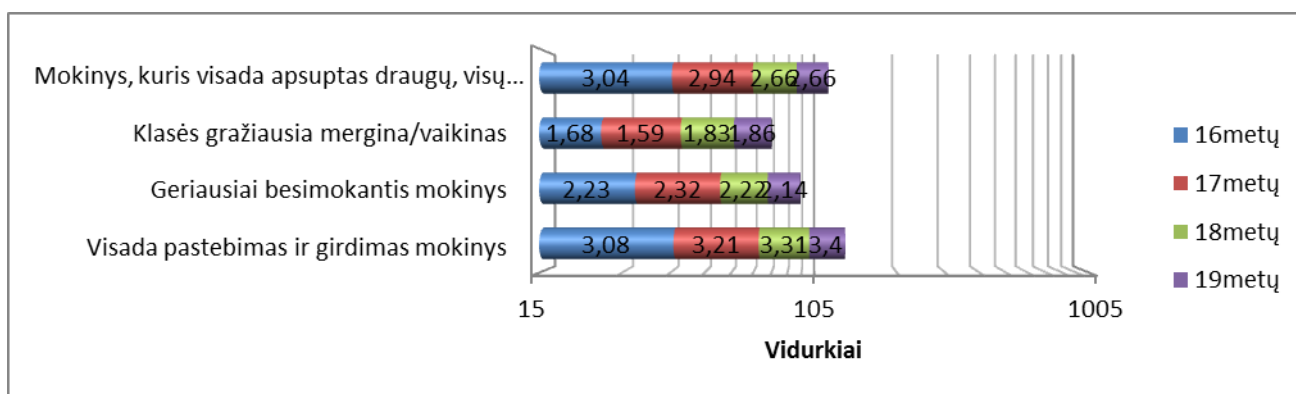
		SD	Vidurkis
Klasės lyderis	Visada pastebimas ir girdimas mokinys	0,84	3,26
	Geriausiai besimokantis mokinys	0,99	2,24
	Klasės gražiausia mergina/vaikinas	0,89	1,75
	Mokinys, kuris visada apsuptas draugų, visų mėgstamas	1,11	2,79

Klasės lyderis (N-213)

Respondentai kaip labiausiai atitinkanti klasės lyderio apibūdinimą rinkosi „visada pastebimas ir girdimas mokinys“ (SD=0,84; M=3,26). Šis teiginys statistiškai reikšmingas atsižvelgiant į amžiaus grupę $\chi^2=24,9\%$, $p=0,03$, $p<0,05$. Kaip mažiausiai atitinkanti lyderio

apibūdinimą, respondentai minėjo: „klasės gražiausia mergina/vaikinas“ (SD=0.89; M=1.75). Galime daryti prielaidą, jog mokiniai lyderyje išvelgia daugiau nei grožį, jiems svarbu, kad mokinys būtų pastebimas ir girdimas klasėje dėl savo darbų ir veiklos. Tačiau prieš paskutinėje eilutėje atsiduria mokymosi gabumai (SD=0.99; M=2.24). Galime teigti, kad mokiniai lyderio nesieja su aukštais pasiekimais mokykloje. Vyresniajame mokykliniame amžiuje mokymosi pažangumas nebeteri reikšmės ir aktualūs tampa kiti aspektai, tokie kaip konkretūs sugebėjimai, charakterio ar temperamento ypatybės.

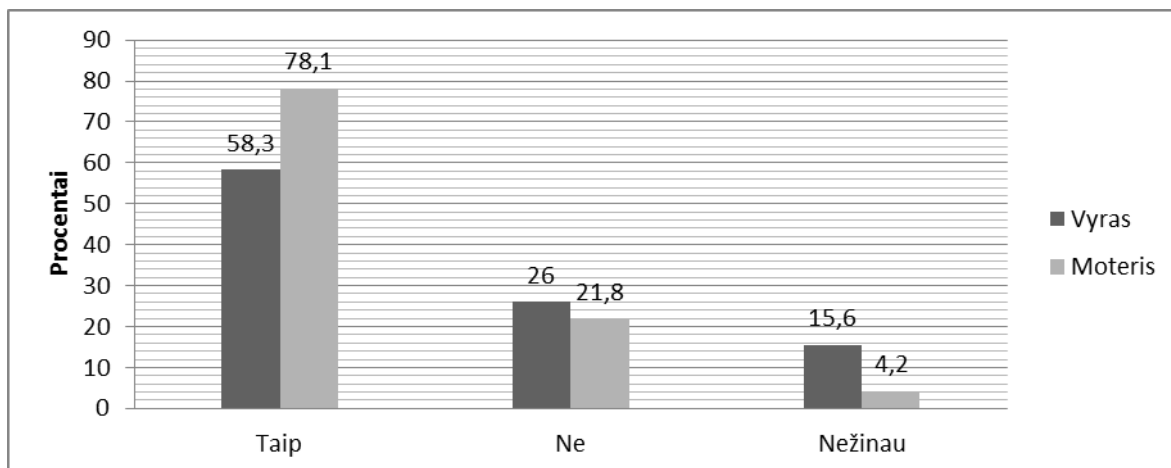
Apibendrinus matome, jog respondentams lyderis asocijuojasi su mokiniu, kuris apsuptas draugų ir nuolat pastebimas. Mokinys, kuris dėl vienokių ar kitokių priežasčių yra mėgiamas daugumos. Vis gi, išryškėjo, paviršutiniškos asmenybės savybės įtakojančios buvimo lyderiu. Draugų skaičius mokykloje iš dalies parodo, mokinio socialinę situaciją. Žr. 3pav.

3pav. Klasės lyderis, vidurkių pasiskirstymas pagal amžių (N=213)

Gautuose rezultatuose pagal amžių išryškėjo, jog visų amžiaus grupių (16-19m) dažniausias pasirinkimas buvo „visada girdimas ir pastebimas mokinys“. Mažiausiai pasirinkimų gavo teiginys, jog klasės lyderis gali būti gražiausia klasės mergina/vaikinas. Visos amžiaus grupės skyrė mažiausius balus. Pasitvirtina anksčiau buvusi prielaida, kad su lyderiu respondentamas asocijuojasi mokinys, kuris yra pastebimas, būryje draugų. Taigi, lyderis gali būti ne tik asmuo, kuriam yra priskiriamos įvairių mokslo autorių lyderio savybės (pvz.: veržlumas, aktyvumas ir kt.) bet tiesiog populiarus mokinys.

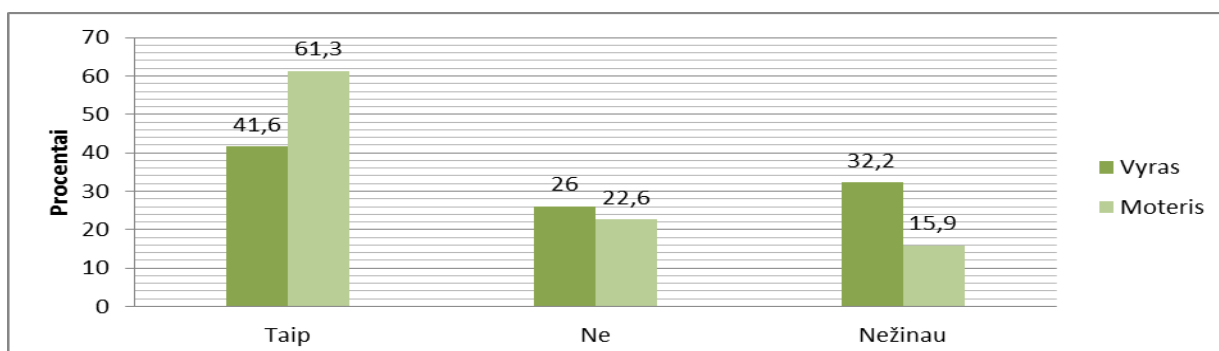
Tyrimo buvo siekiama išsiaiškinti, ar mokiniams yra svarbu, ar jie yra mėgstami mokiniai klasėje. Gauti rezultatai parodė, kad tiek merginoms 78% (N=93), tiek vaikinams 58.3% (N=56) jų situacija klasėje yra svarbi, t.y. ar jie yra mėgtami klasėje ar ne (žr. 4pav.)

4pav. Respondentų nuomonė, apie mėgstamus mokinius, % (N=213)

Gauti rezultatai leidžia daryti prielaidą, jog mokiniams yra labai svarbu kaip juos mato kiti mokiniai, ar jie yra tarp lyderių ar atstumtųjų. Tai ypatingai pastebima tarp merginų, neigiamą atsakymą pažymėjo tik 21,8% (N=21), o atsakymą - nežinau pažymėjo tik 4,2% (N=5). Vaikinų atsakymai šiek tiek skyrėsi: ne – 26% (N=25), nežinau – 15,6% (N=15). Kaip ir išlieka nusistovėjusi visuomenės nuostata, kad merginoms yra labai svarbu aplinkinių nuomonė ir socialinė jų situacija. Šiuo klausimu, respondentų atsakymai reikšmingai statistiškai skiriasi pagal lytį $\chi^2=11.1\%$ $p=0.04<0.05$, tačiau pagal amžiaus grupes statistiškai reikšmingai neišsiskyrė $\chi^2=16.8\%$, $p=0.1$, $p>0.05$.

Išsiaiškinus, kad respondentams yra svarbu ar jie yra mėgiami mokiniai klaseje yra svarbu išsiaiškinti, ką gali suteikti lyderio statusas. Kaip vienas iš svarbiausių ir vienintelis aspektas buvo paimtas saugumo jausmas. Kaip teigiama, saugumo jausmas suteikia emocinį, dvasinį ir psichinį stabilumą, tai yra vienas iš pagrindinių jaunuolio atramos taškų. Respondentams užduotas klausimas ar lyderio statusas suteikia saugumo jausmą (žr. 5pav).

5pav. Lyderio statusas suteikia saugumo jausmą, % (N=213)

Gauti rezultatai parodė, kad anot respondentų, lyderio statusas suteikia saugumo jausmą. Lyginant pagal lytį, išryškėja, kad merginos labiau linkusios sutikti su šiuo teiginiu 61,3% (N=73), vyrai sudarė 41,6% (N=40). Vyrai šiuo klausimu buvo linkę abejoti, atsakymo variantą

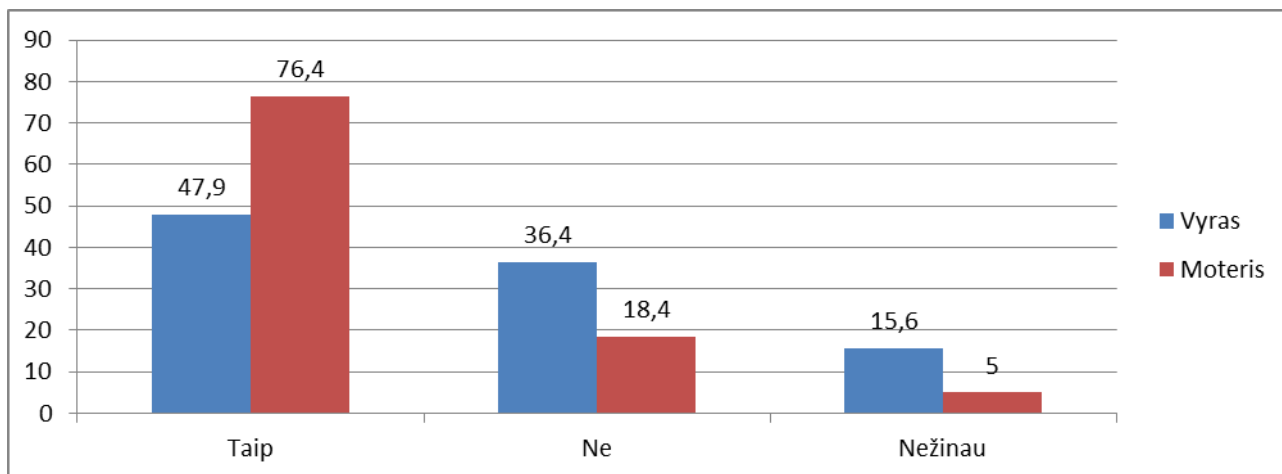
nežinau pasirinko 32,2% (N=31), ne - 26%(N=25), atsakymų pasiskirstymas buvo gana tolygus vyrų atžvilgiu. Vėl įrodoma, kad moterims reikia saugumo jausmo ir lyderio statusas yra kaip viena iš prielaidų jį patirti. Rezultatai yra statistiškai reikšmingi atsižvelgiant į lytį $\chi^2=11.5\%$, $p=0.03$, $p<0.05$. Pagal amžiaus grupes rasta, kad kintamieji yra statistiškai reikšmingai priklausomi $\chi^2=30.5\%$, $p=0.000$, $p>0.05$. Didžioji dalis septyniolikmečių ir ašoniolikmečių pritaria šiam teiginiui. 16-kos ir 19-kos metų amžiaus mokiniai nėra linkę tikėti, kad aukštas socialinis statusas gali suteikti saugumo jausmą. Žr.3 lentelę.

3 lentelė

			Lyderio statusas suteikia saugumo jausmą		
			Taip	Ne	Nežinau
Amžius	16,00	N	10	5	11
		%	4,7%	2,3%	5,2%
	17,00	N	48	11	3
		%	22,5%	5,2%	1,4%
	18,00	N	39	24	26
		%	18,3%	11,3%	12,2%
	19,00	N	14	12	9
		%	6,6%	5,6%	4,2%
Iš Viso:		N	111	52	49
		%	52,1%	24,4%	23,0%

Lyderio statusas suteikia saugumo jausmą, pasiskirstymas pagal amžiaus grupes,%(N=213)

Gauti rezultatai rodo, kad mokiniams yra svarbus socialinis statusas, nes jis gali suteikti taip norimą saugumo jausmą. Buvo svarbu išsiaiškinti ar, respondentų nuomone, lyderio statusas gali teigiamai įtakoti ir tolimesnį gyvenimą, t.y. ar jis turi įtakos tolimesniam gyvenimo pasisėkimui. Daroma prielaida, jeigu sekėsi mokykloje, turėjo daug draugų, mokinys buvo mėgstamas ir populiarus – buvo lyderis, tai teigiamai gali paveikti tolimesnį gyvenimą, nes buvo patirta daug teigiamų emocijų, bendravimo ir pan. Buvo gauti tokie rezultatai (žr. 6pav.).

6 pav. Buvimas lyderiu, įtakoja tolimesnę gyvenimo sėkmę, % (N=213)

Išanalizavus duomenis, pastebėta, kad merginos yra labiau linkusios tikėti, jog buvimas lyderiu mokykloje gali įtakoti ir tolimesnę sėkmę gyvenime 76,4% (N=91). Vaikinai, taip pat dažniausiai žymėjo šį atsakymo variantą 47,9% (N=46). Atsakymas nežinau, merginų tarpe paminėtas 18,4% (N=22), vaikinių – 36,4% (N=35). Abejojančių merginų buvo tik 5% (N=5), o vaikinių 15,6% (N=15).

Apibendrinus rezultatus pastebėta, jog merginos į buvimą lyderiu žiūri ne vien kaip į mokyklos laikotarpio svarbų aspektą, bet ir kaip į ateities teigiamą perspektyvą. Galime daryti išvadą, jog merginos labai nori užimti lyderio pozicijas, todėl turi įdėti daugiau pastangų į save, kad būtų teigiamai paveiktas ir tolimesnis gyvenimas. Vaikinai šiuo klausimų nebuvo vieningi ir pasiskirstė panašiai. Respondentų atsakymuose labai išryškėja lyčių pasiskirstymai, merginų didžioji dalis arba sutinka arba nesutinka, dvejojančių procentas nėra didelis. Vaikinių tarpe pastebimas tolygesnis skirstymasis, nėra tokio stipraus atotrūkio tarp pasirinkimo variantų.

Toliau tyrime analizuota, ką suteikia lyderio statusas mokiniui mokykloje. Kokią konkrečiai naudą mokinys gauna būdamas lyderiu. Buvo pateikti keturi teiginiai, juos reikėjo įvertinti nuo 1 (mažai tinka) iki 4 (labai tinka) balų. Žiūrėti 4 lentelė.

4 lentelė

Buvimas lyderiu mokiniui suteikia:		SD	Vidurkis
	Teigiamą, atlaidesnį mokytojų požiūrį	0,89	2,59
	Didesnį draugų ratą	1,04	3,16
	„Lengvas“ atsiskaitant darbus	0,8	1,84
Įpareigoja būti atsakingesniems prieš	1,27	2,42	

	kitus, nei eiliniams mokiniams		
--	--------------------------------	--	--

Lyderio statuso suteikiami privalumai (N=213)

Išanalizavus gautus duomenis išaiškėjo, jog respondentai mano, jog buvimas lyderiu suteikia didesnę draugų ratą ($M=3.16$; $SD=1.04$). Mažiausiai pasirinkimų gavo teiginys - „lengvas“ atsiskaitant darbus“ ($M=1.84$; $SD=0.8$). Daugiausiai pasirinkimų surinkęs teiginys yra pagal amžiaus grupes statistiškai reikšmingas $\chi^2=25.4\%$, $p=0.03$, $p<0.05$. Pateikiami duomenys pagal amžiaus grupes daugiausiai surinkusio teiginio „didesnį draugų ratą“, žr. 5 lentelę.

5 lentelė

			Buvimas lyderiu mokiniui suteikia: didesnę draugų ratą			
			mažai tinka	nelabai tinka	Iš dalies tinka	labai tinka
Amžius	16	N	0	7	1	18
		%	,0%	3,3%	,5%	8,5%
	17	N	9	18	6	30
		%	4,2%	8,5%	2,8%	14,1%
	18	N	8	14	21	46
		%	3,8%	6,6%	9,9%	21,6%
	19	N	3	1	11	20
		%	1,4%	,5%	5,2%	9,4%
Iš Viso:		N	20	40	39	114
		%	9,4%	18,8%	18,3%	53,5%

Buvimas lyderiu mokiniui suteikia: didesnę draugų ratą % (N=213)

Apibendrinus matome, jog lyderio statusas, anot respondentų, padeda susirasti daugiau draugų. Aktyviausi ties šiuo atsakymo variantu buvo 17-18 metų mokiniai. Šis amžiaus tarpsnis dažniausiai išryškėja daugelyje atsakymų variantų. Galime daryti prielaidą, jog šiuo laikotarpiu mokiniai ypatingai sureikšmina socialinį statusą ir draugus. Rezultatai visgi rodo, kad mokiniams statusas nėra siejamas su didesne atsakomybe. Taip pat, kaip teigia įvairūs autoriai, buvimas lyderiu dar negarantuoja socialinio pasisekimo draugų atžvilgiu, nes dažnai lyderiai susiduria su atvirkštiniu variantu, t.y – draugų praradimu.

2.3.2 Žemo socialinio statuso paauglių situacija mokykloje

Šis klausimų blokas buvo skirtas išsiaiškinti kokia situacija yra žemo socialinio statuso mokinių situaciją mokykloje. Pirmu klausimu siekėme išskirti respondentų nuomonę apie tai, koks mokinyj jų manymu, užima atstumtojo/ izoliuotojo vaidmenį mokykloje. Žr.6 lentelę.

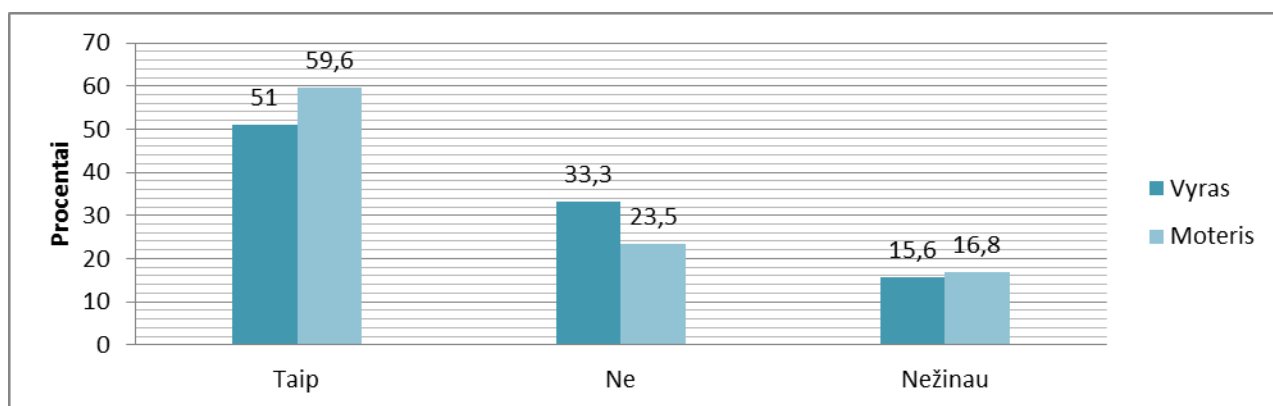
Klasės atstumtasis/izoliuotasis		SD	Vidurkis
	Vaikšto mokyklos pakampiais, būna dažniausiai vienas	0,83	3,04
	Blogai mokosi, nelanko jokių užsiėmimų, turi blogo mokinio „etiketę“	0,93	1,84
	Mokinys, kuris galbūt neturi blogų ydų, tačiau niekas jo nepastebi	1,16	2,15
	Visiškai prie nieko nepritampantis mokinys	1,14	2,92

Klasės atstumtasis/izoliuotasis (N=213)

Iš gautų rezultatų matome, jog respondentai klasės atstumtąjį linkę įvardinti kaip asmenį, kuris: „ vaikšto mokyklos pakampiais, dažniausiai būna vienas“ (M=3.04; SD=0.83). Atsižvelgiant į šio teiginio rezultatus amžiaus grupėse reikšmingai statistiškai nesiskyrė, $\chi^2=18.3\%$, $p>0,05$. Mažiausiai balų surinko pasirinkimas: „Blogai mokosi, nelanko jokių užsiėmimų, turi blogo mokinio „etiketę““ (M=1.84; SD=0.93).

Gauti rezultatai parodė, jog mokiniams mokyklos atstumtasis nėra mokinys, kuris yra nepažangus ar tiesiog neigiama asmenybė. Pasitvirtina įvairių autorių nuomonė, kad blogai besimokantys mokiniai nėra atstumiami būtent dėl nepažangumo. Respondentai atstumtąjį suvokia tiesiogiai, t.y jiems tai asmuo, kuris būna vienas, neturi daug draugų ar apskritai draugų, mokykloje stengiasi likti nuošaly. Vėl išryškėja respondentų nuomonė, jog lyderystė ir atstūmimas yra matuojami draugų skaičiumi. Atsikleidžia paviršutiniškas požiūris.

Svarbu išsiaiškinti respondentų požiūrį į tai, kaip buvimas atstumtuuoju mokykloje gali įtakoti tolimesnį gyvenimą. Ar mokiniai yra linkę teigti, kad mokykloje susidariusi neigiama situacija, gali sumažinti galimybę susikurti sėkmingesnį gyvenimą kažkurioje srityje. Žr.7 pav.

7 Pav. Buvimas atstumtuuoju/ izoliuotuoju neigiamai paveikia tolimesnį gyvenimą(N=213)

Tiek merginos 59.6% (N=71), tiek vaikinai 51 (N=49) mano, jog buvimas atstumtuuju mokykloje gali neigiamai įtakoti tolimesnį gyvenimą. 33,3% (N=32) vaikinų yra įsitikinę, kad žemas socialinis statusas nepaveikia tolimesnio gyvenimo, taip mano ir 23,5%(N=28) merginų. Rastas statistiškai reikšmingas skirtumas pagal amžiaus grupes $\chi^2=36.1\%$, $p=0.000$, $p<0.05$. 87.3% (N=55) septyniolikmečių pritaria šiam teiginiui. Kitų amžiaus grupių pasiskirstymas, žr.7 lentelę.

7 lentelė

Amžius	Taip	Ne	Nežinau
16	13 (6.1%)	7 (3.3%)	6 (2.8%)
17	55 (25.8%)	6 (2.8%)	2 (9%)
18	36 (16.9%)	34 (16%)	19 (8.9%)
19	17 (8%)	10 (4.7%)	8 (2.8%)
Iš Viso:	121 (56.8%)	57 (26.8%)	35 (16.4%)

Buvimas izoliuotoju/atstumtuuju neigiamai paveikia tolimesnį gyvenimą,% (N=213)

Rezultatai parodė, kad 18-mečių jaunuolių nuomonė pasiskirstė labai tolygiai tarp atsakymo „taip“ ir „ne“. Išryškėjo 17 – 18 metų moksleivių nuomonės aktyvumas šiuo klausimu. Apibendrinus gautus duomenis išryškėja nuomonė, jog mokykloje esanti situaciją gali persikelti ir į tolimesnį gyvenimą. Galime daryti išvadą, kad mokiniai turi stengtis, įgauti kuo aukštesnį socialinį statusą, kad būtų saugesni dėl ateities. Tačiau nėra įrodyta, kad buvimas atstumtuuju mokykloje, gali tiesiogiai neigiamai įtakoti tolimesnį gyvenimą. Jaunuoliai nesuvokia, kad tik jie patys, gali vienaip ar kitaip įtakoti savo buvimą. Neigiamos emocijos patirtos mokslo metų eigoje perkeliama į tolimesnį gyvenimą. Tikimasi ir po paauglystės išgyventi patirtas nuoskaudas ir neigiamus išgyvenimus. Iškyla prielaida, jog mokykloje įgytas socialinis statusas, asmenybės įvaizdis transformuojamas į ateitį, taip sukeldamas atstumtiesiems mokiniams papildomą stresą ir nerimą dėl ateities.

Išsiaiškinus kas respondentų nuomone yra atstumtasis ir kaip buvimas juo mokykloje gali įtakoti tolimesnį gyvenimą, svarbu išsiaiškinti ir kas gali įtakoti tapimą tokiu asmeniu. Žr. 8 Lentelė.

8 lentelė

Labiausiai įtakojantys veiksniai buvimą atstumtuuju, nemėgstamu mokiniu klasėje		SD	Vidurkis
	Nepatraukli išvaizda	1,38	3,36
	Neigiami charakterio bruožai (besikeikiantis, smurtaujantis ir pan.)	1,28	2,57
	Blogi mokymosi rezultatai, gabumu stoka	1,33	4,01
	Bendravimo gabumų stoka	1,06	1,99
	Gerų draugų nebuvimas	1,19	3,13

Labiausiai įtakojantys veiksniai buvimą atstumtuuju, nemėgstamu mokiniu klasėje (N=213)

Teiginius reikėjo įvertinti balais nuo 1(labai tinka) iki 5(mažai tinka). Gauti rezultatai parodė, kad labiausiai įtakojantys veiksniai buvimą atstumtuuju, nemėgstamu mokiniu klasėje yra: „bendravimo gabumų stoka“ (M=1.99; SD=1.06) ir “charakterio neigiami bruožai” (M=2.57; SD=1.28). Tiek merginos (M=2.06) tiek vaikinai (M=2.07) šiuo klausimu buvo vieningi. Kaip mažiausiai įtakojantį veiksnių respondentai pažymėjo: “blogi mokymosi rezultatai, gabumų stoka”(M=4.01; SD=1.33).

Apibendrinus gautus rezultatus, išryškėjo asmenybės bruožu svarba ir gebėjimas bendrauti. Jei mokinys nepasižymi šiais aspektais tikėtina, kad mokinių gali būti atsumtas ir užimti žemą socialinį statusą. Dar kartą pasitvirtino prielaida, jog mokiniams nėra svarbu kito mokinio žemas pažangumas ar gabumų stoka kaip ir nepatraukli išvaizda, svarbiausia komunikabilumas ir charakteris.

2.3.3 Lyderystės formavimosi prielaidos

Gauti rezultatai iliustravo, kad mokiniams yra svarbi jų situacija mokykloje, ar jie yra mėgstami ar ne. Toliau tyrime siekta išsiaiškinti dar papildomas prielaidas, kodėl taip svarbu būti lyderiu. Buvo pateikti keturi teiginiai, juo reikėjo įvertinti nuo 1 (mažai tinka) iki 4 (labai tinka). Žr.9 Lentelę.

9 lentelė

Buvimas lyderiu yra svarbus, nes:		SD	Vidurkis
	Nori tiesiog pasijusti svarbiais asmenimis	0,99	3,14
	Nori, kad būtų pastebėta jų išvaizda	0,77	1,76
Nori, kad būtų pastebėti jų talentai ir gabumai	1,19	2,64	

	Nori, kad jais kiti žavėtųsi	1,08	2,44
--	------------------------------	------	------

Buvimo lyderiu svarbumas (N=213)

Gauti rezultatai parodė, jog lyderio statusas mokiniams leidžia pasijusti tiesiog svarbiais asmenimis (M=3.14; SD=0.99). Mažiausiai pasirinkimų surinko atsakymas: „Nori, kad būtų pastebėta jų išvaizda“ (M=1.76, SD=0.77).

Šis klausimas atskleidžia, kad mokiniams yra svarbu patirti buvimą lyderio pozicijoje. Kaip svarbų aspektą mokiniai išskiria ir norą, kad būtų pastebėti jų talentai ir gabumai. Čia išskyla priešprieša su kitais tyrimo rezultatais, nes mokymosi gabumai nebuvo minimi kaip reikalingi ar svarbūs aspektai. Lyderio statusas gali suteikti galimybę lengviau atskleisti savo kaip asmenybės teigiamas puses ir parodyti turimus sugebėjimus.

Galime daryti išvadą, kad mokinių nuomone, lyderio statusas suteikia tam tikrą valdžią, padaro ypatingu kitu mokiniu akimis ir išskiria iš minios. Tai gaimybė patenkinti savo pripažinimo, socialinį ir bendravimo poreikius ir tai itin svarbu tokio amžiaus (16-19m) jaunuoliams.

Tyrimo buvo siekta išsiaiškinti kaip būtų galima išlaikyti lyderio pozicijas kuo ilgiau. Žiūrėti 10 lentelę.

10 lentelė

		SD	Vidurkis
Priemonės, lyderio pozicijoms išlaikyti	Manipuliuoti kitais ir kitomis agresyviomis formomis neleisti užsiimti esamos padėties	1.17	2.3
	būti aktyviu, veržliu, visur dalyvauti ir būti pirmu	1.01	2.89
	Stengtis būti tokiu, kuris patinka daugumai mokinių, kartais paminat savo įsitikinimus, vertybes ar normas	0.94	2.81
	Neįmanoma ilgai išlaikyti lyderio statuso, tai labai kintantis procesas, kuris labiau priklauso nuo aplinkos ir kitų žmonių.	1.12	2.01

Priemonės, lyderio pozicijai išlaikyti (N=213)

Suskaičiavus gautus duomenis, paaiškėjo, kad šiuo klausimu mokiniai neturėjo vienos aiškios priemonės, kuri jų nuomonę, užtikrintų ilgesnį buvimą lyderiu. Rezultatai ties visais teiginiais pasiskirstė beveik apylygiai. Daugiausiai pasirinkimų surinko teiginys: „būti aktyviu, veržliu, visur dalyvauti ir būti pirmu“ (M=2.89; SD=1.01). Gautas šio teiginio statistiškai

reikšmingas skirtumas atsižvelgiant į amžiaus grupes $\chi^2=43.8\%$, $p=0.000$, $p<0.05$. Ši teiginį labiausiai akcentavo 18-mečiai. Mažiausiai pasirinkimų surinko : „Neįmanoma ilgai išlaikyti lyderio statuso, tai labai kintantis procesas, kuris labiau priklauso nuo aplinkos ir kitų žmonių“ ($M=2.01$; $SD=1.12$). Šis teiginys taip pat buvo statistiškai reikšmingas pagal amžiaus grupes $\chi^2=24.5\%$, $p=0.03$, $p<0.05$.

Apibendrinus rezultatus matome, jog respondentai nemano, jog lyderiavimas yra kintantis procesas. Anot jų, tai nuo pačio mokinio priklausanti situacija. Respondentų teigimu, reikia nuolat patvirtinti savo kaip lyderio poziciją, būnant veržliu ir aktyviu, nuolat save rodyti ir siekti gerų rezultatų, būti pirmu. Reikalingas nuolatinis kitų mokinių pritarimas, parodymas, kad esi dar lyderio pozicijoje. Taip pat daug pasirinkimų surinko teiginys: „Stengtis būti tokiu, kuris patinka daugumai mokinių, kartais paminat savo įsitikinimus, vertybes ar normas“ ($M=2.81$, $SD=0.94$). Buvimas lyderiu tai nėra prisitaikymas prie kitų žmonių norų ir pageidavimų, tai labiau buvimas stipria asmenybe, kurią šis teiginys paneigia. Pasirinkimų skaičius rodo, kad mokiniai sutinka, norint išlaikyti lyderio statusą, peržengti ribas, bet iškyla klausimas: ar lyderiu gali būti tokia asmenybė. Palyginus šį teiginį tarp lyčių, pastebėta, kad statistiškai reikšmingai jis nesiskyrė $\chi^2=11.7\%$, $p=0.08$, $p>0.05$.

Tolimesniame tyrime buvo nagrinėjama veiksniai, kurie gali įtakoti buvimą lyderiu. Žiūrėti 11 lentelę.

11 lentelė

	SD	Vidurkis
Labiausiai įtakojantys veiksniai tapti lyderiu		
Patraukli išvaizda	1,51	3,12
Gerai mokymosi rezultatai, gabumu turėjimas	1,57	3,31
Charakterio bruožai (atviras, nuoširdus, ryžtingas, protingas, ir pan.)	1,32	1,95
Aukštas tėvų socialinis statusas	1,36	4,26
Gera materialinė padėtis	1,39	4,06
Aukštos dvasinės vertybės (geranoriškumas, ištikimybė ir pan.)	1,81	4,25

Labiausiai įtakojantys veiksniai tapti lyderiu (N=213)

Gauti rezultatai parodė, jog respondentai kaip labiausiai įtakojantį veiksni tapti lyderiu, įvardijo: „charakterio bruožai“ ($M=1.95$; $SD=1.32$). Šis teiginys yra statistiškai reikšmingas atsižvelgiant į amžiaus grupes $\chi^2=32.6\%$, $p=0.04$ $p<0.05$. Kaip mažiausiai prisidedanti prie lyderio statuso priskyre du teiginius: “aukštas tėvų socialinis statusas” ($M=4.26$; $SD=1.36$) ir “aukštos

dvasinės vertybės” (M=4.25; SD=1.81). Pateikiama daugiausiai surinkusio teiginio lentelė, pasiskirsčiusi pagal amžiaus grupes, žr. 12 Lentelę.

12 lentelė

			Labiausiai įtakojantys veiksniai tapti lyderiu: charakterio bruožai (atviras, nuoširdus, ryžtingas, protingas, ir pan.)					
			1,00	2,00	3,00	4,00	5,00	6,00
Amžius	16	N	12	6	3	1	1	3
		%	5,7%	2,8%	1,4%	,5%	,5%	1,4%
	17	N	43	10	5	2	2	0
		%	20,3%	4,7%	2,4%	,9%	,9%	,0%
	18	N	45	16	13	8	7	0
		%	21,2%	7,5%	6,1%	3,8%	3,3%	,0%
	19	N	18	4	7	3	3	0
		%	8,5%	1,9%	3,3%	1,4%	1,4%	,0%
Iš Viso:		N	118	36	28	14	13	3
		%	55,7%	17,0%	13,2%	6,6%	6,1%	1,4%

Teiginio „ Charakterio bruožai“ pasiskirstymas pagal amžiaus grupes,%(N=213)

Gauti rezultatai iliustruoja, kad septyniolikmečiams 20,3% (N=43) ir aštuoniolikmečiams 21.2% (N=45) kaip svarbiausias, labiausiai įtakojantys veiksnys yra charakterio savybės.

Nors respondentai kaip labiausiai įtakojantį veiksni įvardijo charakterio savybes, sau paprieštaraudami, dvasinių vertybių visiškai neįvertino. Respondentų nuomone, charakteris - labiausiai veikiantis veiksnys, tačiau ir “geri mokymosi rezultatai” (M=3.31; SD=1.57) užėmė gan aukštą vietą lentelėje. Anksčiau pateiktuose klausimuose, mokymąsis nebuvo akcentuojamas, tačiau šiame klausime jis atsiranda. Respondentai sutinka, kad lyderis turi turėti ne tik teigiamus charakterio bruožus, bet ir tokią savybę kaip žinių siekimas. „Patraukli išvaizda“ (M=3.12; SD=1.51) taip pat buvo pažymėta daug kartų. Tai patvirtina įvairių autorių nuomonę, kad egzistuoja socialinis – psichologinis principas “kas gražus, tas yra ir geras“. Išvaizda galima greitai tarnsformuoti, todėl tai yra vienas iš greičiausiai tobulinamų aspektų siekiant lyderio statuso.

2.3.4 Pagalbos galimybės mokiniams turintiems žemą socialinį statusą klasėje

Paskutinysis klausimų blokas buvo skirtas išsiaiškinti, kur respondentai kreiptųsi pirmiausia, susidūrę su žemo socialinio statuso, tarpusavio bendravimo problemomis. Buvo pateikti penki galimi atsakymų variantai, ir juos reikėjo įvertinti nuo 1 (pirmiausia kreipčiausi) iki 6(kreipčiausi, jei daugiau nebūtų į ką). Žr.13 lentelę.

Pagalbos ieškojimas iškilus tarpusavio bendravimo, žemo socialinio statuso iššauktoms problemoms		SD	Vidurkis
	Į draugus	1.45	2.47
	Į tėvus	1.43	2.74
	Į klasės auklėtoją	1.12	3.44
	Į mokyklos psichologą	1.23	3.83
	Į socialinį pedagogą	1.82	3.13
	kita	1.38	5.39

Pagalbos ieškojimas iškilus tarpusavio bendravimo, žemo socialinio statuso iššauktoms problemoms (N=213)

Gauti rezultatai parodė, jog mokiniai visų pirma pagalbos, patarimo kreiptųsi į draugus (M=2.47; SD=1.45) ir į tėvus (M=2.74; SD=1.43). Atsižvelgiant į lytį, daugiausiai surinkusieji atsakymo variantai statistiškai reikšmingai nesiskyrė $\chi^2=15.7$, $p=0.08$, $p>0.05$. Mažiausiai pasirinkimų surinko mokyklos psichologas, klasės auklėtojas ir socialinis pedagogas (M=3.13; SD=1.82). Reikšmingai statistiškai nesiskyrė ir šie variantai atsižvelgiant į lytį $\chi^2=13.8\%$, $p>0,05$. Tačiau respondentų atsakymai pagal amžiaus grupes, buvo statistiškai reikšmingi pasirinkimui: „socialinis pedagogas“, $\chi^2=38.8\%$, $p=0.01$, $p<0.05$. žr.14 Lentelę.

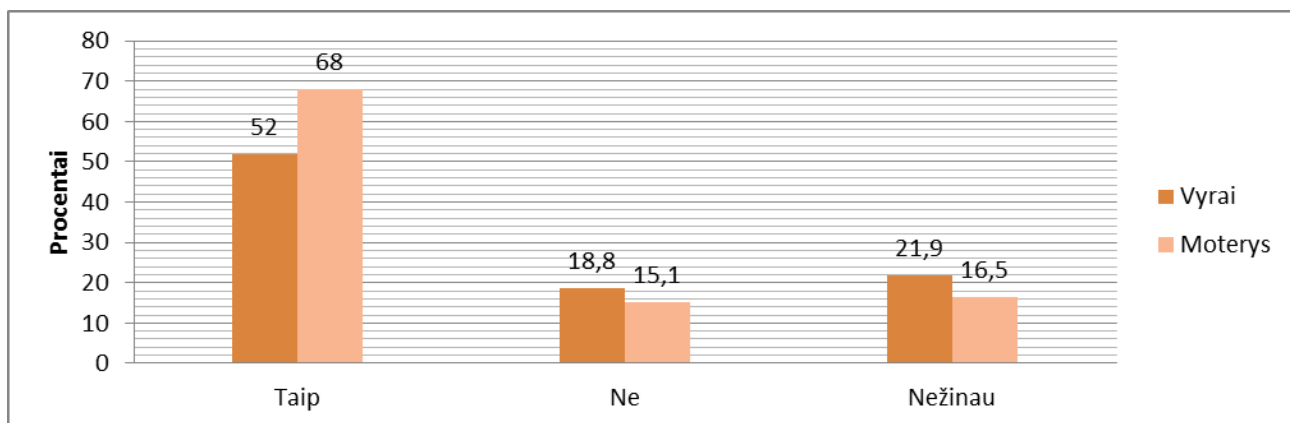
			Pagalbos ieškojimas iškilus tarpusavio bendravimo, žemo socialinio statuso iššauktoms problemoms: socialinis pedagogas					
			1,00	2,00	3,00	4,00	5,00	6,00
Amžius	16	N	8	0	2	4	10	2
		%	3,8%	,0%	,9%	1,9%	4,7%	,9%
17	N		36	3	7	4	12	0
	%		17,0%	1,4%	3,3%	1,9%	5,7%	,0%
18	N		19	13	7	12	30	8
	%		9,0%	6,1%	3,3%	5,7%	14,2%	3,8%
19	N		7	6	5	2	11	4
	%		3,3%	2,8%	2,4%	,9%	5,2%	1,9%
Iš Viso	N		70	22	21	22	63	14
	%		33,0%	10,4%	9,9%	10,4%	29,7%	6,6%

Pagalbos ieškojimas iškilus tarpusavio bendravimo, žemo socialinio statuso iššauktoms problemoms: socialinis pedagogas,%(N=213)

Apibendrinus gautus duomenis matome, jog vis gi mokiniai labiausiai pasitiki savo draugais. Jaunuoliams dažnai atrodo, kad niekas jų nesupranta, jų problemos esti didžiausios ir todėl dažniau, jie linkę kalbėtis su savo bendraamžiais nei su kvalifikuotais specialistais. Galime daryti

prielaidą, jog ir tėvai labiau yra įtraukiami į jaunuolių gyvenimą, ką ir parodo gauti duomenys. Tačiau liūdina tai, kad mokiniai nepasitiki ar tiesiog nelinkę kreiptis į socialinį pedagogą. Gauti duomenis iliustruoja, kad respondentai apie atstūmimo problemas nekalba su mokykloje dirbančiais specialistais. Susidaro įspūdis, kad kiekvienoje mokykloje egzistuojanti mokinių atstūmimo problema, patiems mokiniams gali atrodyti, taip tarsi mokykla ir būtų pagrindinė problema, bet ne pats atstūmimas.

Kitu klausimu, siekta išsiaiškinti respondentų nuomonę, ar socialiniai pedagogai padeda spręsti mokinių tarpusavio problemas, konfliktus. Žr.8 paveikslėlį.

8 Pav. Socialinio pedagogo pagalba mokiniams (N=213)

Respondentai sutinka su teiginiu, kad socialinis pedagogas padeda mokiniams. Teigiamai atsakė tiek merginos 68% (N=81), tiek vaikinai 52% (N=50). Neigiamą atsakymą pažymėjo 15,1% (N=18) merginų ir 18,8% (N=18) vaikinų. Daugiau liko abejojančių respondentų: merginų 16,5% (N=28) ir vaikinų 21,9% (N=20). Rastas statistiškai reikšmingas skirtumas atsižvelgiant į amžiaus grupes $\chi^2=34.8\%$, $p=0.000$, $p<0.05$. Pateikiama lentelė pagal amžiaus pasiskirstymą, žr.16 Lentelę.

16 lentelė

			Socialinio pedagogo pagalba mokiniams		
			Taip	Ne	Nežinau
Amžius	16	N	7	4	15
		%	3,3%	1,9%	7,0%
	17	N	50	6	7
		%	23,5%	2,8%	3,3%
	18	N	63	12	14
		%	29,6%	5,6%	6,6%
	19	N	20	9	6
		%	9,4%	4,2%	2,8%
Iš Viso:		N	140	31	42
		%	65,7%	14,6%	19,7%

Socialinio pedagogo pagalba mokiniams, % (N=213).

Rezultatai pasiskirstę pagal amžių iliustruoja, jog labiausiai socialiniu pedagogu tiki 17 – 19 metų jaunuoliai, o mažiausiai – 16-mečiai. Pastarieji labiau rinkosi atsakymo variantą „nežinau“, kuris parodo, kad jaunesnio amžiaus mokiniai nelabai žinos socialinio pedagogo veiklas ar realias sritis, kuriose jie gali padėti. Taip pat galime daryti prielaidą, jog vyresnieji mokiniai yra labiau subrendę pagalbos prašymui.

Apibendrinus rezultatus galime daryti išvadą, jog socialinis pedagogas yra reikalingas mokykloje, nes padeda mokiniams spręsti atstumimo, bendravimo problemas. Tačiau iš ankstesnio klausimo rezultatų, matome, jog mokiniai nėra linkę į šį specialistą kreiptis pirmiausia.

2.3.4 Pedagogų požiūrio į mokinių tarpusavio santykius socialinio statuso klasėje kontekste analizė

2.3.4.1 Dažniausios mokinių problemos, dėl kurių kreipiamasi į socialinius pedagogus

Pirmuoju klausimu buvo siekta išsiaiškinti ar egzistuoja mokyklose mokinių atstūmimo problema, kuri šiame darbe tarktuojama kaip socialinio statuso problema. Atlikus anketos gautų duomenų analizę buvo išskirtos trys pagrindinės kategorijos (žr. 18 lentelė). Dažniausios problemos, kurias paminėjo socialiniai pedagogai buvo susijusios su bendravimu, tiek tarp mokinių, tiek tarp mokinių ir mokytojų. Mokinių atstūmimo problemos taip pat buvo pastebėtos, jos buvo įvardintos kaip „<...> bendraklasių nebendravimas <..>, ignoravimas <...>“. Iš pirmo klausimo rezultatų matome, kad socialiniai pedagogai susiduria su mokinių atstūmimo problema.

17 lentelė

Kategorija	Teiginių skaičius	Įrodantys teiginiai
Patyčios	6	„<...> dėl patyčių<...>.“ „<...> dėl nuolatinio mokinių šaipymosi.“
Bendravimo sunkumai	7	„<...> dėl nesutarimų su mokytojais <...>“ „<...> bendraklasių nebendravimo.“ „<...> dėl mokinių ignoravimo, atstūmimo.“ „<...> mokytojai „užsisėdę“.“ „<...> draugų nebuvimas<...>“
Mokymosi sunkumai	6	„<...> sunku mokytis<...>“ „<...> tėvai spaudžia gerai mokytis, o mokiniai nuo

		krūvio „perdega“.
--	--	-------------------

Dažniausios mokinių problemos, dėl kurių kreipiamasi į socialinius pedagogus (N-8)

2.3.4.2 Žemo socialinio statuso mokinių klasėje mažinimo prielaidos

Gautus rezultatus suskirstėme į tris kategorijas (žr. 2 lentelė). Jose atsispindėjo apklaustų socialinių pedagogų rekomendacijos, ką reikėtų pakeisti ar daryti mokykloje norint keisti situaciją, tarp žemą socialinį statusą turinčių mokinių. Rezultatai parodė, kad svarbiausia yra ugdyti mokinių socialines kompetencijas. Nuolat minimas mokėjimas bendrauti bei ugdytas pagarbos, sau ir kitiems. Respondentai kaip vieną iš priemonių mini - skatinimą teigiamo elgesio. Tačiau iš paminėto teiginio skaičiaus matome, kad tai nėra, jų nuomone, taip svarbu kaip ugdyti asmenines savybes.

18 lentelė

Kategorija	Teiginių skaičius	Įrodantys teiginiai
Ugdyti mokinių socialines kompetencijas	8	„<...> vesti papildomas pamokas kaip tinkamai bendrauti<...>“ „<...> mokyti pagarbos save ir kitus.“ „<...> ugdyti toleranciją<...>.“ „<...> svarbu išmokyti bendravimo.“ „<...> draugiškumo <...>.“
Ugdyti emocinį intelektą	7	„<...> mokyti, ugdyti emaptijos <...>“ „<...> iššaukti teigiamas emocijas.“ „<...> mokyti kaip valdyti savo emocijas, jausmus <...>.“
Skatinti mokinius	4	„<...> skatinti mokinius būti savimi.“ „<...> skatinti mokinius nebijoti siekti daugiau, <...>, būti atvirais.“

Žemo socialinio statuso mokinių klasėje mažinimo prielaidos (N-8)

2.3.4.3 Priemonės, kurių imasi konkreti mokykla, spręsti žemo socialinio statuso mokinių problemoms

Kiekviena mokykla nusprendžia kaip tvarkytis su iškylančiomis problemomis, kam skirti daugiau dėmesio ir jėgų, siekiant pakelti mokinių socialinę gerovę, tarpusavio santykių kokybę. Svarbu nustatyti, kokios vis gi priemonės esti mokyklose, kuriuose dirba apklaustieji informantai. Gauti rezultatai parodė, kad sprendimo būdas, kuris naudojamas kiekvienoje mokykloje yra bendravimas per klasės valandėles. Tai laikas kuomet lengviausia stebėti ir kalbėtis su mokiniais. Taip pat ne vienas socialinis pedagogas paminėjo, kad labai svarbus artimas ir atviras bendravimas.

Kategorija	Teiginių skaičius	Įrodantys teiginiai
Organizuoja stovyklas	2	„Rengiame kelių dienų stovyklas <...>.“ „<...> stovyklos mokiniams <...>.“
Bendravimas per klases valandėles, pamokų metu	8	„<...> stengiamės bendrauti klasės valandėlių metu <...>.“ „Klasės valandėlės patogiausias laikas tokioms problemoms gvildinti, spręsti.“ „<...> kartasi kalbame ir pamokų metu <...>.“ „<...> padeda atviras bendravimas su mokiniais, tėvais, mokytojais.“
Formuojame mokyklos kultūrą	4	„<...> stengiamės formuoti saugią mokyklos aplinką.“ „<...>, kaip vertybę iškelėme pozityvius, konstruktyvius tarpusavio santykius<..>“

Priemonės, kurių imasi konkreti mokykla, spręsti žemo socialinio statuso mokinių problemoms(N-8)

2.3.4.4 Priemonės, darbo formos, kurias naudoja socialiniai pedagogai, problemoms spręsti

Klausimas apie tai, kokias priemones, darbo formas naudoja, kaip kovoja su problemomis konkretūs socialiniai pedagogai, leidžia pažvelgti į mokyklų realybę, ar visgi yra kas nors daroma, ar tik kalbama. Gauti rezultatai leido išskirti dvi dideles kategorijas : grupinius ir individualius užsiėmimus. Visi respondentai, visų pirma, paminėjo individualius pokalbius: „<...> stengiamės padėti mokiniui individualiai<...>“. Grupiniuose užsiėmimuose išryškėjo paskaitos, projektinė veikla, įsijungimas į bendrą darbą ir, žinoma, pokalbiai su tėvais.

Iš gautų duomenų galime matyti, kad apklausoje dalyvavę socialiniai pedagogai stengiasi aktyviai veikti , tvarkytis su iškylančiomis problemomis.

Kategorija	Teiginių skaičius	Įrodantys teiginiai
Individualūs užsiėmimai	8	„<...> visų pirma stengiamės padėti mokiniui individualiai,<...>“ „ Pokalbis su mokiniu <...>.“
Grupiniai užsiėmimai	8	„<...> jei išeina, organizuojame mokiniams mokymus <...>.“ „<...> skatiname dalyvauti projektuose.“ „<...>pasikviečiame svečių pokalbiams su mokiniais<...>.“ „ Vedamos paskaitos, <...>.“ „<...> kviečiame tėvus, kartu aptarti problemų.“

Priemonės, darbo formos, kurias naudoja socialiniai pedagogai, problemoms spręsti(N-8)

2.3.4.5 Socialinių pedagogų požiūris į klasėje mėgstamus mokinius

Šiuo klausimu siekta išsiaiškinti kokios pagrindinės mokinių savybės, socialiniu pedagogu nuomone, lemia teigiamą kitų mokinių požiūrį. Gauti rezultatai parodė, kad svarbiausia yra asmeninės mokinio savybės. Dauguma respondentų kartojosi minėdami bendravimo gerus įgūdžius, draugiškumą, linksmumą : „<...> mokantys bendrauti<...>, besišypsantys mokiniai.“. Retai, tačiau visgi buvo paminėti ir mokymosi gabumai. Socialinių pedagogų nuomone, kitų mokinių teigiamam požiūriui mokymosi rezultatai turi mažai įtakos, kaip ir aktyvumas, kuris dažnai autorių minimas kaip viena iš pagrindinių lyderio savybių. Daugiausiai minimos buvo gana paviršutiniškos asmenybės savybės. Į lentelę neįtrauktas, nes tik vieną kartą paminėtas, mokinių tvarkingumas.

21 lentelė

Kategorija	Subkategorija	Teiginių skaičius	Įrodantys teiginiai
Asmenybės savybės	Aktyvumas	4	„<...> aktyvūs mokiniai,<...>.“ „<...> veržlūs <...>“
	Draugiškumas	7	„<...> švelnūs, neįžeidžiantys kitų<...>“ „Tie, kurie draugiški,<...>“
	Arogancija	2	„<...> ne arogantiški.“ „<...> nepasipūtę mokiniai, kitų mokinių atžvilgiu.“
	Linksmumas	6	„<...> linksmi ir nuotaikūs moksleiviai.“
	Bendravimas	5	„<...> lengvai bendraujantys <...>“ „<...>, kurie moka bendrauti <...>.“
	Mokymosi gabumai	2	„<...> gerai besimokantys.“ „<...> turintys domėjimosi sritį sporto, meno, mokslo, muzikos ar kt. veikloje.“

Socialinių pedagogų požiūris į klasėje mėgstamus mokinius(N-8)

2.3.4.6 Socialinių pedagogų požiūris į klasėje nemėgstamus mokinius

Gautuose rezultatuose atsispindėjo asmenybės savybės, kurių nemėgstamiems mokiniams trūksta. Dažniausiai pasikartojanti savybė - komunikabilumo stoka. Mokiniai nemokantys ar šurkščiai bendraujantys, anot respondentų atstumia aplinkinius. Taip pat kitų mokinių menkinimas, nedraugiškumas, užgauliojimas ar patyčios - respondentų buvo pastebėtos kaip neigiamai aplinkinius mokinius veikiantis veiksnys. Į lentelę neįtrauktas, vieną kartą paminėtas

žalingų įpročių turėjimas. Tiek įvairiausių prevencinių programų, projektų yra skiriamą šiai sričiai ir pasirodo, kad anot socialinių pedagogų tai veiksny, kuris nežaloja jauno asmens kaip galimo lyderio asmenybės. Pastebimas paradoksas tarp to ką bando įdiegti visuomenė, pati mokykla ir ką mano pedagogai, asmenys per kuriuos, dažnai ir būna to siekiama.

22 lentelė

Kategorija	Subkategorija	Teiginių skaičius	Įrodantys teiginiai
Asmenybės savybės	Komunikabilumo stoka	8	„<...> nesugeba bendrauti neįžeidžiant <...>“ „<...> bendravimo įgūdžių stoka<...>“ „<...> nemoka bendrauti ir bendradarbiauti.“
	Nedraugiškumas	4	„<...> nedraugiški,<...>“
	Žodinė agresija	6	„<...> užgauliojantys,<...>“ „<...>, kurie tyčiojasi<...>“
	Neadekvatus elgesys	3	„<...> kalba ir daro negalvodami apie pasekmes ir kitų jausmus.“ „<...> trukdo per pamokas <...>“ „<...> nesiskaito su mokytojais, <...>“

Socialinių pedagogų požiūris į klasėje nemėgstamus mokinius(N-8)

2.3.4.7 Problemos, iškylančios dirbant su bendraamžių nemėgstamais mokiniais

Užduodant klausimą apie problemas, iškylančias dirbant su bendraamžių nemėgstamais, atstumtais mokiniais, siekta išsiaiškinti, kokios kliūtys iškyla . Išskirtos trys kategorijos (žr. lentelė), kurios ir apibendrina gautus rezultatus. Respondentai įvardijo problemas, kurios atsiranda norint padėti mokiniams (nenoras padėti sau pačiam) ir problemas, kurios atsiranda mokiniams tapus atstumtiems (mokymosi ir žalingų įpročių problemos (paminėtas, bet neįtrauktas lentelę)). Visose kategorijose galima išvelgti neigiamą poveikį asmenybės brandai, tiek mokymosi gabumų plėtojimui. Mokinys ne visuomet mato viską pozityviai ir stengiasi konstruktyviai spręsti iškilusias problemas. Izoliacijos ir atstūmimo sukeltos neigiamos emocijos skatina paauglį netinkamai elgtis, lemia neigiamų asmenybės savybių formavimąsi.

Kategorija	Teiginių skaičius	Įrodantys teiginiai
Nenoras padėti sau	5	„<...> nesutinka kalbėtis ar dirbti<...>“ „<...> ignoravimas esamų problemų,<...>.“ „Nepripažįsta situacijos rimtumo ir galimų ateities pasekmių.“ „<...> sunku rasti konstruktyvų dialogą.“ „<...> neįsitraukia tėvai,<...>“
Mokymosi problemos	4	„<...> atsiranda lankomumo problemų,<...>“ „<...> mokiniai linksniuojami dėl nesugebėjimo susikaupti pamokų metu, nesugeba nuosekliai dirbti.“ „<...> nebesistengia mokytis,<...>.“ „<...> pernelyg pasineria į mokslą<...>“

Problemos, iškylančios dirbant su bendraamžių nemėgstamais mokiniais(N-8)

2.3.4.8 Socioedukacinės pagalbos, krašutinį socialinį statusą turintiems mokiniams, teikimo galimybės

Lyderis gali būti teigiamas ir neigiamas, t.y. mokinys su teigiamomis asmenybės savybėmis arba mokinys su neigiamomis asmenybės savybėmis. Mokytojai paprastai išnaudoja teigiamą lyderį kuriant ir palaikant klasėje darbingą atmosferą, atliekant visuomeninę veiklą. Svarbu buvo išsiaiškinti kaip apklaustų respondentų nuomone, būtų galima pasiekti, kad sektinas pavyzdys būtų tik teigiamas lyderis (žr. lentelė).

Kategorija	Teiginių skaičius	Įrodantys teiginiai
Teigiamo pavyzdžio skatinimas	3	„<...> nuolat pastebėti ir skatinti tinkamą elgesį.“ „Iniciatyvius mokinius paminėti ar apdovanoti per atitinkamus renginius.“ „Pagirti teigiamus mokinius<...>“
Konkretnė veikla	5	„<...> kalbėtis su „blogiuko“ tėvais apie esamas problemas.“ „Organizuoti veiklas, renginius, kurių mintis būtų pozityvūs santykiai tarp mokinių.“
Bendravimas su mokiniais	2	„Stengtis rasti priėjimą prie neigiamo socialinio statuso mokinio,<...>“ „<...> bandyti kartu su mokyklos psichologu <...>“

Socioedukacinės pagalbos, krašutinį socialinį statusą turintiems mokiniams, teikimo galimybės(N-

Gauti rezultatai parodė, kad respondentų nuomone, geriausias būdas pasiekti norimų rezultatų yra konkreti veikla t.y. pokalbiai su mokiniu, kuris turi „blogiuko“ etiketę, bet visgi yra mėgstamas mokinių, organizuoti veiklas, kur būtų skatinami teigiamų bruožų mokiniai. Taip pat anot respondentų, yra svarbu teigiamo pavyzdžio skatinimas: „<...> skatinti gerus mokinius, pateikti juos kaip pavyzdį.“. Galima daryti išvadas, kad svarbu nuolatinis pastebėjimas teigiamų lyderių ir adekvatus reagavimas į neigiamus: „<...> neišpūsti situacijos, o kalbėtis aki į akį.“. Geriausi rezultatai pasiekiami bendradarbiaujant ir su kitais specialistais, tad kai kuriais atvejais reikia suvienyti jėgas. Tai pat, norint padėti žemo statuso paaugliui, reikia siekti, kad konfliktuojantis mokinys pats keistų savo elgesį, užuot laukęs ar reikalavęs to iš aplinkinių. Nederėtų vadovautis išankstiniu to mokinio įvaizdžiu. Į mokinį reikėtų žiūrėti kaip į „švarią lentą“. Būtina išaiškinti vaikui, kad jo konstruktyvus elgesys padėti gali pakeisti.

2.3.4.9 Pavojai slypintys kraštutiniuose socialiniuose statusuose (lyderio ir atstumtojo)

Abiejuose kraštutiniuose statusuose (ir lyderio ir atstumtojo) galime rasti pavojų asmens emociniai, psichinei net fizinei sveikatai. Neigiamo socialinio statuso mokiniai gali būti linkę į nusikalstamą elgesį kaip rodo atlikti tyrimai, išgyventi labai stiprius neigiamus jausmus kuomet juntamas aplinkinių atstūmimas ir pan. Šiuo klausimu buvo siekta iššaiškinti respondentų įžvalgas apie pavojus, kurie gali iškilti mokiniams užimantiems lyderio ir atstumtojo vaidmenis (žr. 25 lentelė).

25 lentelė

Kategorija	subkategorija	Teiginių skaičius	Įrodantys teiginiai
Lyderis	Emociniai sutrikimai	7	„<...> emocinis nestabilumas,<...>“ „<...> perdėtas maksimalizmas <...>“ „<...> greitas ir skaudus nusivylimas įvykus nesėkmei.“ „<...> greitas nusivylimas<...>“
	Psichologiniai sutrikimai	5	„<...> per aukšti reikalavimai sau<...>“ „<...> gali grėsti „perdegimo sindromas.“ „<...> įvairūs psichikos sutrikimai,<...>.“ „<...> perdėtas savęs sureikšminimas<...>.“
Atstumtasis	Emociniai sutrikimai	7	„<...> depresija<...>“ „<...> suicidinis elgesys<...>“ „<...> nusivylimas savimi.“ „<...> stiprus pergyvenimas,<...>“
	Mokymosi sutrikimai	4	„<...> nesugeba susikaupti mokslams<...>“ „<...> nebenori mokytis <...>.“

	Įsitraukimas į neigiamas veiklas	2	„<...> atsiranda žalingi įpročiai,<...>“ „<...> gali įsitraukti į neaiškias grupuotes <...>“
	Psichologiniai sutrikimai	4	„<...> neadekvatus elgesys<...>“ „<...> savęs nuvertinimas<...>.“ „<...> nebenorėjimas bendrauti su aplinkiniais <..>“

Pavojai slypintys kraštutiniuose socialiniuose statusuose (lyderio ir atstumtojo)(N-8)

Gauti rezultatai parodė, kad anot socialinių pedagogų, dažniausios iškylančios problemos yra susijusios su emociniais sutrikimais. Tai pasireiškia tiek lyderiams tiek atstumtiesiems. Dar viena iškirta subkategorija buvo psichologiniai sutrikimai. Lyderiui, anot respondentų, gali ištikti „perdegimo sindromas“, per stiprus savęs vertinimas: „<...> susireikšminimas,“. Į lentelę neįtrauktas, tačiau paminėtas ir draugų praradimo aspektas. Manoma, kad lyderis turi daug draugų, tačiau galima ir jų netekti dėl esamo situacijos. Atstumtieji gali patirti panašių situacijų tik atvirkštinių lyderio pozicijai: „<..> savęs nuvertinimas, menkinimas,<..>“. Kaip vienas iš pavojų buvo paminėtas ir įsitraukimas į grupuotes, kuriuose, atstumtasis gali rasti taip norimą dėmesį ir draugus, tačiau ne visuomet tai yra tinkama draugija. Šalia viso to, dar minimi mokymosi sunkumai ir žalingų įpročių atsiradimas.

Apklaustos rezultatai įrodė, kad lyderystė nėra vien teigiama. Per stiprus mokinio įsijautimas į šį vaidmenį gali sukelti neigiamų padarinių. Kaip ir buvo tikėtasi, atstumtojo vaidmuo yra neigiamas iš esmės ir jis dažniausiai paveikia jaunuolio gyvenimą ir vidinę būseną neigiamai. Tiek lyderis tiek atstumtasis patiria emocinius ir psichologinius sutrikimus.

Išvados

1. Išanalizavus mokslo literatūrą apie mokinių, kaip grupės narių, socialinio statuso svarbą, lyderio ir žemo socialinio statuso ypatumus, bei socialinio pedagogo pagalbą pastariesiems mokiniams, išaiškėjo, kad jis asmeniui yra labai svarbus aspektas. Tai yra svarbu savęs vertinimui, gali būti kaip savirealizacijos priemonė, svarbu emociniai ir psichiniai teigiamai žmogaus būsenai palaikyti.

Socialinis pedagogas tai svarbus specialistas mokyklos bendruomenėje, kuris padeda mokiniams spręsti iškilusias problemas. Socialinis pedagogas yra vienas pagrindinių pozityvios socializacijos vadovų, socialinės pagalbos kordinatorius ir iniciatorius.

2. Mokinių nuomonė, apie lyderius ir atstumtuosius dažniausiai reikšmingai statistiškai skyrėsi atsižvelgiant į amžiaus grupes, bet ne į lytį. Kaip lyderį respondentai mato komunikabilų mokinį, teigiamo charakterio asmenybę ir visadą apsuptą draugų. Atstumtasis išryškėjo kaip visur būnantis vienas, bendravimo gabumų stokojantis mokinytis. Matome, kad respondentų nuomone, svarbiausia mokėjimas bendrauti, tada mokiniai patys noriai buriasi aplink.

3. Socialiniai pedagogai kaip klasės lyderio savybes pabrėžia charakterio savybes: draugiškumas, linksmumas, sugebėjimas bendrauti. Atstumtojo vaidmenyje lieka mokiniai, kurie naudoja žodinę agresiją, destruktiviai bendrauja ar tiesiog nelinkę bendrauti, nedraugiški mokiniai. Tiek socialiniai pedagogai tiek mokiniai šiuo klausimu sutaria ir išskiria tokius pat aspektus lemiančius buvimą kraštutiniuose socialiniuose statusuose.

Respondentai iškelia gan paviršutiniškas savybes ir nemini mokslo, žinių siekimo svarbos, gabumų plėtojimo, pasitikėjimo ar kitų lyderiui svarbių savybių, peršasi nuomonė, kad jei esi apsuptas draugų – vadinasi esi lyderis, jei jų neturi – atstumtasis.

4. Socialiniai pedagogai, anot mokinių respondentų, padeda mokiniams spręsti iškilusias tarpusavio, bendravimo problemas, tačiau čia pat išryškėja prieštaravimas, kuomet pagalbos ieškantys mokiniai į socialinį pedagogą kreiptųsi jei daugiau nebūtų į ką kreiptis. Socialinių pedagogų pareiga padėti mokiniams, mokiniai tai nors ir žinodami – nesikreipia.

Socialiniai pedagogai turi aiškia viziją kaip gerinti žemo socialinio statuso mokinių situaciją. Anot respondentų reikia ugdyti socialines kompetencijas ir ugdyti emocinį intelektą. Socialiniai pedagogai imasi ir konkrečios veiklos organizuodami stovyklas, įtraukdami mokinius į įvairiausių projektinę veiklą, stengiasi prisidėti formuodami mokyklos kultūrą. Su žemo socialinio statuso mokiniais dirba tiesiogiai individualiuose užsiėmimuose, taip pat ir grupiniuose, kalbasi su tėvais ir kitais mokytojais, vienija jėgas su kitais mokyklos specialistais.

Socialiniai pedagogai stengiasi padėti mokiniams, o mokiniai, kad ir matydami jų veiklą, tiesiogiai nesikreipia. Išnyra spraga mokyklos bendruomenėse, kad vis gi tiesioginio ryšio tarp socialinių pedagogų ir mokinių nėra.

Iškelta tyrimo hipotezė pasitvirtina tik iš dalies. Mokiniai ir socialiniai pedagogai išvelgia lyderystės ir atstūmimo situacijų, socialiniai pedagogai yra pasiruošę mokiniams padėti susidūrus su žemo socialinio statuso iššauktomis problemomis, tačiau mokiniai nėra linkę kreiptis į juos pagalbos.

Literatūros sąrašas

1. Almonaitienė, J. (2006). *Bendravimo psichologija*. Kaunas: Technologija.
2. Anderson C., John O. P., Keltner D. & Kring A. M. *Who attains social status? Effects of personality and physical attractiveness in social groups* // *Journal of Personality and Social Psychology*, 2001, vol. 81, no. 1, p. 116-132.
3. Augienė, D. (2002). *Jaunesnio mokyklinio amžiaus mokinių socialinio pažinimo plėtros ypatumai*. *Pedagogika*, 61, 5 – 10.
4. Barkauskaitė, M. (2001). *Paaugliai: sociopedagoginė dinamika*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas
5. Barvydienė, V., Kasiulis, J. (1998). *Vadovavimo psichologija*. Kaunas: Technologija.
6. Bendorienė A.; Bogušienė V. (2005). *Tarptautinių žodžių žodynas*. Alma litera.
7. Butkienė, G., Kepalaitė, A. (1996). *Mokymasis ir asmenybės brendimas*. Vilnius: Margi raštai.
8. Coie J. D., Dodge K. A. *Continuities and changes in children's social status: A five-year longitudinal study* // *Merrill-Palmer Quarterly*, 1983, vol. 29, no. 3, p. 261-281.
9. Čekanavičius, V., Murauskas, G. (2000). *Statistika ir jos taikymai*. Vilnius: TEV.
10. Černius, V. (1992). *Mokytojo pagalbininkas*. kaunas: Litera.
11. Development, 2001, vol. 25., no. 3, p. 203-213. Prieiga per internetą: <http://www.tandf.co.uk/journals/pp/01650254.html> [žiūrėta 2013 m. kovo 19 d.].
12. Emotional Expectations for High - and Low Status Group Members // *Personality and Social Psychology Bulletin*, 2000, vol. 26 no. 5, p. 560-575. Prieiga per internetą: <http://psp.sagepub.com/cgi/content/abstract/26/5/560> [žiūrėta 2012m. lapkričio 19 d.].
13. Eronen S., Nurmi J.E.. Sociometric status of young adults: Behavioural correlates, and cognitive-motivational antecedents and consequences // *International Journal of Behavioral*
14. Langlois J.H., Roggman, L.A. Attractive faces are only average // *Psychological Science*, 1990, vol. 1, no. 2, p. 115-121. Prieiga per internetą: <http://homepage.psy.utexas.edu/homepage/group/langloislab/newformat/PDFs/Langlois.PS.1990.pdf> [žiūrėta 2013 m. balandžio 1 d.]
15. Gailienė, D. (2002). *Asmenybės ir bendravimo psichologija*. Vilnius: Tyto Alba.
16. Goštautas, P., Endriulaitienė, (2004). *Asmenybė ir sveikata: teorijų sąvadas*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto I-kl.
17. Jucevičienė, P., Poškienė, A., Kudirkaitė, I., Damanskas, A. (2002). *Universiteto kultūra ir jos tyrimas*. Kaunas: Technologija.
18. Jacikevičius A. (1995). *Žmonių grupių (socialinė) psichologija*. Vilnius: Žodynas.

17. Jovaiša L. (2003). *Pedagogikos pagrindai*. Kaunas: Technologija.
18. Kardelis, K. (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Kaunas
19. Kaffemanienė, I. (2006). *Negalės ir socialinės gerovės tyrimų metodologiniai aspektai*. Šiauliai: ŠU I-kl.
20. Kivieskienė, G. (2003). *Socializacija ir vaiko gerovė*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
21. Lakis, J., Ignatavičius, S. (1996). *Mokyklos bendruomenė: per konfliktus į bendravimą*. Vilnius: Utenos spaustuvė.
22. Legkauskas, V. (2012). *Socialinė psichologija*. Kaunas: Technologija.
23. Lekavičienė, R. (2004). *Bendravimo psichologija*. Kaunas: Technologija.
24. Leliūgienė, E. *Socialinė pedagogika*. Kaunas: Technologija.
25. Luobikienė, I. (2000). *Sociologija: bendrieji pagrindai ir tyrimų metodika* : mokomoji knyga. Kaunas : technologija.
26. Leonavičius, J. (1993). *Sociologijos žodynas*. Vilnius: technologija.
27. Mackonienė, V. (2002). *Paauglio socialinis statusas kaip socialinis pedagoginis fenomenas*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
28. Myers, D. (2000). *Psichologija*. New York: Worth Publishers.
29. Myers, D. (2008). *Socialinė psichologija*. Kaunas: poligrafija ir Informatika.
- Pabedinskaitė, A. (2005) *Kiekybiniai sprendimų metodai*. Prognozavimas. Vilnius. Technika.
30. Pruskus, V. (2006). *Šiuolaikinė mokykla sociologų objektyve: jaunųjų sociologijos mokslininkų darbai*. Vilnius: Vilniaus Pedagogikos I-kl.
31. *Psichologijos žodynas* (1993). Vilnius: Mokslo ir Enciklopedijų I-kl.
33. Razauskas, R. (1997). *Aš vadovas: gero vadovo beiėškant*. Vilnius: Pačiolis.
34. Rupšienė, L. (2000). *Nenoras mokytis- socialinis pedagoginis reiškinys*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto I-kl.
35. Shackleton, V. (2005). *Business Leadership*. – USA.
36. Strulienė, N., Pivorienė, R. (2005). *Mūsų klasė; knyga klasės auklėtojams*. Vilnius: Tyto Alba.
37. Suslavičius, A. (1995). *Socialinė psichologija*. Kaunas: Šviesa.
38. Suslavičius, A., Valickas, G. (1999). *Socialinė psichologija teisėtvarko darbuotojams*. Vilnius: Lietuvos teisės akademija.
39. Suslavičius, A. (2006). *Socialinė psichologija*. Vilnius: Vilniaus universiteto I-kl.
40. Šimanskienė, I. (2002). *Organizacinės kultūros formavimas*. Klaipėda: Klaipėdos universitetas.
41. Tidikis, R. *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius LTU, 2003.
42. Vaitkevičiūtė, V. (2001). *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Žodynas.

43. Vyšniauskytė – Rimkienė, I. (2006). *Paauglių socialinės kompetencijos bendrojo lavinimo mokykloje plėtojimas taikant socialinių gebėjimų modelį*. Kaunas
44. Žukauskienė, I. (2001). *Kodėl vaikai neklauso?* Vilnius: G. Kusio firma.
45. Žukauskienė, R. (2007). *Kokybiniai ir kiekybiniai metodai*. Vilnius: Mru.
46. Андриенко Е. В. Социальная психология: учебное пособие для студентов педагогических вузов. - Москва: Издательский центр "Академия", 2000. - 262 с.
47. Битянова М. Р. Социальная психология: наука, практика, и образ мыслей. - Москва: ЭКСМО – Пресс, 2001. - 576 с.
48. Гофман А. Б. Мода и люди: новая теория моды и модного поведения. - Москва: Агентство "Издательский сервис", 2000. - 224 с.
49. Кондратьев Ю. М. Социальная психология студенчества. - Москва: Московский психологический и социальный институт, 2006. - 160 с.
50. Крысько В.Г. Социальная психология: словарь - справочник. - Минск: Харвест, 2004. - 687 с.
51. Меграбян А. Психодиагностика невербального поведения. - Санкт – Петербург: Речь, 2001. - 253 с.
52. Морено Я. Л. Социометрия: экспериментальный метод и наука об обществе. - Москва: Академический Проект, 2004. - 315 с.
53. Prieiga per internetą: www.socmin.lt [žiūrėta: 2013 m. balandžio 5d.]

Simona Klingienė

SOCIAL STATUS OF SENIOR CLASS PUPILS' AND SOCIAL EDUCATOR HELP FOR LOW SOCIAL STATUS PUPILS'

The Master's Degree Thesis

Summary

The work carried out at senior class pupils' of social status and social educator help for low social status pupils' analysis. The object of research – the social status of senior class pupils and social educator help, for low social status pupils. Hypothesis - senior school pupils affected by group and its internal statuses and their dynamic factors, experience leadership and rejection situations that can help solve social educator. The aim - to investigate senior gymnasium grade students the importance of social status and social educator help for low social status pupils. Objectives of the study: 1.To analyze scientific literature of the social status of the members of the group, the leader and the low social status of the students 'characteristics, and social assistance to the latter ctors influence the presence of such a role; 2.To find out students' opinion about the leaders and outcasts, what factors influence the staying in such a role 3. Social educators' opinion about the leaders and outcasts, what factors influence the presence of such a role; 4.To find out does the social educators can help for low social status pupils.

The questionnaire survey by open and closed question was conducted research with the aim - the social status of senior class pupils and social educator help, for low social status pupils. The statistical analysis of the data using SPSS and Excel program conducted x2 test to find SD, percentages, averages. Qualitative research was conducted by content analysis.

The study involved 213 Radviliškis and Šiauliai gymnasium grade pupils and 8 social educators.

The most important empirical conclusions that were drawn are:

1. Students think about the leaders and outcasts often statistically significant differences according to age groups, but not the sex. As leader of the respondents see the communicative pupil, positive character, personality, and always surrounded by friends. Outcast emerged as always staying alone, pupils whom lack of communication abilities. We can see that the respondents believe that the most important ability is to communicate, and the students themselves willingly have turned around.
2. Social educators as a class leadership qualities emphasizes character traits: friendliness, cheerfulness, ability to communicate. Rejected role remains students who use verbal aggression, destructive, or simply unwilling to communicate to communicate unfriendly students.
Both, social educators and pupils, agree to release the same aspects of determining the presence of the extreme social status.
Respondents raise a rather superficial characteristics and does not mention education, the importance of the learning process, the development of talent, trust, or other important characteristics of the leader, it looked like this, that if you are surrounded by friends - then you are a leader if they do not have - an outcast.
3. Social educators, according to the student respondents, helps students to solve mutual, communication problems, but there also appear as a contradiction, when pupils are looking for assistance their come to social educator if they don't have any other advisors. Social educators responsibility is to help students, pupils know this but do not apply.
4. Social educators have a clear vision of how to improve the situation of low status pupils. According to the respondents, is important to to develop social skills and develop emotional intelligence. Social educators takes concrete action by organizing camps, adding students to the full range of project activities in order to contribute in shaping school culture. Pupils who have low social status working directly in individual sessions, as well as in group, chatting with parents and other teachers, joining forces with other school professionals.

PRIEDAI

Sveiki,

Didelę dalį dienos moksleiviai praleidžia mokykloje: mokosi, bendrauja tarpusavyje. Kartais kyla konfliktų, mokiniai susisikirto į grupeles, o kartais demonstruoja vienybę ir yra vieningi savo sprendimuose. Jūsų nuomonė apie moksleivių tarpusavio santykius yra svarbi. Anketa yra anoniminė, tad išsakykite savo nuomonę drąsiai.

1. Lytis:
Mergina
Vaikinas

1. Amžius:

2. Kas, jūsų nuomone, klasėje yra lyderis?
(atsakymus suskirstykite pagal svarbą t.y 1-labai tinka; 2-iš dalies tinka; 3-nelabai tinka; 4-mažai tinka)

- a) visada pastebimas ir girdimas mokinys;
- a) geriausiai besimokantis mokinys;
- b) klasės gražiausia mergina ar vaikinai;
- c) mokinys, kuris visada apsuptas draugų, visų mėgstamas.

3. Kas, jūsų nuomone, klasėje yra atstumtasis/izoliuotasis?
(atsakymus suskirstykite pagal svarbą t.y 1-labai tinka; 2-iš dalies tinka; 3-nelabai tinka; 4-mažai tinka)

- a) Vaikšto mokyklos pakampiais, būna dažniausiai vienas;
- a) blogai mokosi, nelanko jokių užsiėmimų, turi blogo mokinio etiketę;
- b) mokinys, kuris galbūt neturi blogų ydų, tačiau niekas jo nepastebi;
- c) visiškai prie nieko nepritampantis mokinys.

4. Ar asmeniškai jums yra svarbu, ar esate mėgstamas, ar nelabai mėgstamas mokinys klasėje?

- a) Taip
- a) Ne
- b) Nežinau

5. Ar lyderio statusas suteikia saugumo jausmą?

- a) Taip
- a) Ne
- b) Nežinau

6. Ar buvimas populiariu, mėgstamu mokiniu gali įtakoti tolimesnę sėkmę gyvenime?

- a) Taip
- b) Ne
- c) Nežinau

7. Ar buvimas atstumtuuju klasėje, gali įtakoti ne itin gerą tolimesnį gyvenimą?

- a) Taip

- b) Ne
- c) Nežinau

8. Ką buvimas lyderiu, gali suteikti mokiniui? *(atsakymus suskirstykite pagal svarbą t.y 1-labai tinka; 2-iš dalies tinka; 3-nelabai tinka; 4-mažai tinka)*

- a) Teigiamą, atlaidesnį mokytojų požiūrį;
- a) didesnį draugų ratą;
- b) „lengvatas“ atsiskaitant darbus;
- c) Įpareigoja būti atsakingesniems prieš kitus, nei eiliniams mokiniams.

9. Kodėl, kai kuriems mokiniams, yra taip svarbu būti lyderiu?
(atsakymus suskirstykite pagal svarbą t.y 1-labai tinka; 2-iš dalies tinka; 3-nelabai tinka; 4-mažai tinka)

- a) Nori tiesiog pasijusti svarbiais asmenimis;
- a) nori, kad būtų pastebėta jų išvaizda;
- b) nori, kad būtų pastebėti jų talentai ir gabumai;
- c) nori, kad jais kiti žavėtųsi.

10. Ką reikia daryti, norint išlaikyti lyderio pozicijas?
(atsakymus suskirstykite pagal svarbą t.y 1-labai tinka; 2-iš dalies tinka; 3-nelabai tinka; 4-mažai tinka)

- a) Manipuliuoti kitais ir kitomis agresyviomis formomis neleisti užsiimti esamos padėties;
- b) būti aktyviu, veržliu, visur dalyvauti ir būti pirmu;
- c) stengtis būti tokiu, kuris patinka daugumai mokinių, kartais paminat savo įsitikinimus, vertybes ar normas;
- d) neįmanoma ilgai išlaikyti lyderio statuso, tai labai kintantis procesas, kuris labiau priklauso nuo aplinkos ir kitų žmonių.

11. Kas labiausiai įtakoja galimybę tapti lyderiu? *(atsakymus sunumeruokite pagal svarbumą: 1 – labai svarbus požymis, 6 – mažiausiai svarbus požymis)*

patraukli išvaizda;
geri mokymosi rezultatai, gabumu turėjimas;
charakterio bruožai (atviras, nuoširdus, ryžtingas, protingas, ir pan.)
aukštas tėvų socialinis statusas;
gera materialinė padėtis;
aukštos dvasinės vertybės (geranoriškumas, ištikimybė ir pan.).

12. Kas labiausiai įtakoja buvimą nepopuliariu, nemėgstamu mokiniu klasėje? *(atsakymus sunumeruokite pagal svarbą: 1 – labai svarbus požymis, 5– mažiausiai svarbus požymis)*

Nepatraukli išvaizda;
neigiami charakterio bruožai (besikeikiantis, smurtaujantis ir pan.);
blogi mokymosi rezultatai, gabumu stoka;
bendravimo gabumų stoka;
gerų draugų nebuvimas.

14. Į ką kreiptumėtės pagalbos, jei iškiltų problemų dėl to, kad esate nemėgstamas mokinys klasėje? (atsakymus sunumeruokite pagal svarbumą į kreiptumėtės: 1 – visada kreipčiausi, 6– kreipčiausi, jei daugiau nebūtų į ką)

- a) į draugus;
- b) į tėvus;
- c) į klasės auklėtoją;
- d) į mokyklos psichologą;
- e) į socialinį pedagogą.
- f) kita

15. Ar socialinis pedagogas padeda mokiniams spręsti tarpusavio santykių problemas, konfliktus?

- a) Taip
- b) Ne
- c) Nežinau

Dėkoju už atsakymus!

ANKETA SOCIALINIAMS PEDAGOGAMS

Jūsų nuomonė apie klasės mokinių tarpusavio santykius yra svarbi, siekiant atkleisti socialinių pedagogų galimybes keisti mokinių bendravimo bei bendradarbiavimo kultūrą.

Anketa yra anoniminė, tad atsakinėdami nebijokite būti atviri.

Iš anksto dėkoju už atsakymus!

1. DĖL KOKIŲ KLAUSIMŲ, SUSIJUSIŲ SU KLASĖS MOKINIŲ TARPUSAVIO SANTYKIAIS, MOKINIAI KREIPIASI Į SOCIALINIUS PEDAGOGUS DAŽNIAUSIAI?
1. KĄ REIKĖTŲ, JŪSŲ NUOMONE, DARYTI, KEISTI MOKYKLOJE, ATSTUMTŲ, ŽEMĄ SOCIALINĮ STATUSĄ TURINČIŲ MOKINIŲ BŪTŲ KUO MAŽIAU?
2. KOKIŲ PRIEMONIŲ IMASI JŪSŲ MOKYKLA, KAD IŠSPRĖSTI ŠIĄ PROBLEMĄ?
3. KOKIAS DARBO FORMAS, PRIEMONES JŪS NAUDOJATE, SPRENDŽIANT MOKSLEIVIŲ TARPUSAVIO SANTYKIUS?
4. APIBŪDINKITE KOKIE MOKINIAI YRA KLASĖJE MĖGSTAMI, KUO JIE PATRAUKIA BENDRAAMŽIŲ DĖMESĮ, NORĄ DRAUGAUTI?
5. APIBŪDINKITE KOKIE MOKINIAI YRA KLASĖJE NEMĖGSTAMI, KUO JIE ATSTUMIA BENDRAAMŽIUS, KAS LEMIA JŲ STATUSĄ KLASĖJE?
6. KOKIOS PROBLEMOS IŠKYLA, DIRBANT SU BENDRAAMŽIŲ NEMĖGSTAM AIS MOKINIAIS?
7. KAIP BŪTŲ GALIMA NUKREIPTI ABU KRAŠTUTINIUS SOCIALINIUS STATUSUS TINKAMA LINKME? (PVZ.: JEI MOKYKLOS LYDERIS YRA MOKYKLOS BLOGIETIS, KĄ DARYTI, KAD JIS NETAPTŲ SEKTINU PAVYZDŽIU).
8. KOKIUS PAVOJUS IŽVELGIATE KRAŠTUTINIUOSE SOCIALINIUOSE STATUSUOSE (LYDERIO IR ATSTUMTOJO)?